

KUL TÚRA SLOVA

Vedecko-popularizačný
časopis pre jazykovú
kultúru a terminológiu

Orgán Jazykovedného ústavu
Ludovíta Štúra SAV
a Jazykového odboru
Matice slovenskej

Časopis vychádza s finančnou
podporou Otvorenej akadémie

otvorená
akadémia

HLAVNÁ REDAKTORKA

Sibyla Mislovičová

VÝKONNÁ REDAKTORKA

Iveta Vančová

REDAKČNÁ RADA

Adriana Ferenčíková, Juraj Glov-
ňa, Dana Guričanová, Robert
Hammel, Renáta Hlavatá, Ingrid
Hrubaničová, Martin Chochol,
Bronislava Chocholová, Ján Ka-
čala, Eubor Králik, Jana Levická,
Sibyla Mislovičová, Slavomír
Ondrejovič, Lucia Molnár Satin-
ská, Mária Šimková, Iveta Vančo-
vá, Pavol Žigo

REDAKCIA

811 01 Bratislava, Panská 26

ŠTÚDIE A ČLÁNKY

- GURIČANOVÁ, Dana: Výraz *port-
manteau* v širších súvislostiach 193
ŠIMON, František – DANKO, Ján:
Latinské participiá *circumflexus*
a *communicans* a ich ekvivalenty
ovíjajúci a *spojovací* v slovenskej
anatomickej nomenklatúre 198

TERMINOLOGICKÉ SÚPISY

- KLIMENT, Ján – HRABOVSKÝ, Mi-
chal – GURIČANOVÁ, Dana: Nové
a revidované slovenské mená dová-
žaných, zavlečených, pestovaných
a ďalších na Slovensku známych
cudzokrajných cievnatých rastlín. 3.
Rody začínajúce sa písmenom O – Z 205

ZO STUDNICE RODNEJ REČI

- FERENČIKOVÁ, Adriana: *Kto je
hladný, zje aj zemiak chladný* (o ná-
zvoch zemiakov z historickej per-
spektívy) 220

ROZLIČNOSTI

- Dáta, datovať* a nové sloveso *dátovať*.
S. Mislovičová 229

SPRÁVY A POSUDKY

- Jubilantka Iveta Felixová Gáfriko-
vá – *Daj, Bože, zdravinka dobrého!*
E. Dvorníčková 232
Umenie porozumieť. Za PhDr. Ladisla-
vom Kučerom, CSc. (1926 – 2020).
K. Džunková 234
O východoslovenských nárečiach
s láskou. N. Janočková 235

SPYTOVALI STE SA

<i>Remdesivir</i> alebo <i>remdezivir</i> ? K. Kálmánová	243
Pomenovanie ďalších exemplárov písomností. D. Dovičovičová	244
<i>Petičník</i> či <i>petičiar</i> . S. Duchková ..	245
<i>Čiernobiela fotografia</i> a <i>čierno-biely sveter</i> . S. Mislovičová	248

Z WEBOVEJ PORADNE

Vokalizácia predložiek	249
Čiarky vo vete	250
Je správny výraz <i>budete vidieť</i> ?	250
Ako nazvať obyvateľa Pobrežia Slonoviny?	251
Nezhodné prívlastky	251
Názov ulice	253
Slová <i>prсто</i> , <i>proste</i>	253
<i>Vysoko výkonný</i> alebo <i>vysokovýkonný</i> ? ..	254
<i>Podzrivý sa vyvinil</i>	254
Je slovo <i>každopádne</i> spisovné?	255

PRIPOMÍNAME SI .....

256

KULTÚRA SLOVA

KULTÚRA SLOVA, vedecko-popularizačný časopis pre jazykovú kultúru a terminológiu. Orgán Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV a Jazykovedného odboru Matice slovenskej. Ročník 54, 2020, č. 4 (8. 9. 2020). Sídlo vydavateľa a adresa redakcie: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV, Panská 26, 811 01 Bratislava. IČO 00167 088. Matica slovenská – Vydavateľstvo Matice slovenskej v Martine. Časopis vychádza s finančnou podporou Otvorenej akadémie. Hlavná redaktorka PhDr. Sibyla Mislovičová. Výkonná redaktorka Mgr. Iveta Vančová. Grafická úprava Oto Takáč. Technický redaktor Vladimír Radik. Vychádza šesťkrát ročne. Ročné predplatné 8,50 €, jednotlivé čísla 1,50 €. Rozširuje, objednávkový a predplatný prijíma Vydavateľstvo Matice slovenskej, P. Mudroňa 1, 036 01 Martin, e-mail: periodika@matica.sk, tel. 043/3812826. Evidenčné číslo 3696/09. Podávanie novinových zásielok povolené OZSsRP Banská Bystrica č. 1325/94-PTP z 25. 4. 1994. ISSN 0023-5202 Distributed by Matica slovenská – Vydavateľstvo Matice slovenskej, P. Mudroňa 1, 036 01 Martin, Slovakia.

© Jazykovedný ústav Ľ. Štúra Slovenskej akadémie vied, Bratislava

© Matica slovenská, Martin

Vytlačila tlačiareň Fork, s. r. o., 2020

Cena 1,50 €

Výraz portmanteau v širších súvislostiach

DANA GURIČANOVÁ

Inšpiráciou na napísanie tohto príspevku bol telefonát do jazykovej poradne – pani sa zaujímala, čo znamená výraz *portmanteau*. Podľa kontextu, v ktorom slovo našla, by malo ísť o jazykovedný termín, ale v žiadnom slovníku sa neuvádza.

Slovo *portmanteau* (výslovnosť [pɔrtˈmæntoʊ]) pochádza z francúzskeho *porte-manteau*, čo znamená „vešiak (resp. stojan) na kabát“. Do jazykovedy sa však dostalo v úplne inom význame vďaka Angličanovi Lewisovi Carrollovi (1832 – 1898), ktorého svet pozná predovšetkým ako autora románov *Alica v krajine zázrakov* a *Za zrkadlom a čo tam Alica našla*. V druhom z týchto románov Alica stretla postavu menom Humpty Dumpty, ktorý sa o. i. zabával vytváraním nových slov tak, že spojil začiatok jedného slova s koncom druhého alebo naopak, napr. *mimsy* = *miserable* (mizerný, biedny) + *flimsy* (chatrný, slabý). Humpty Dumpty vysvetľoval Alici, že si to má predstaviť ako „portmanteau“ – dva významy „zbalené“ do jedného slova. V angličtine druhej polovice 19. storočia (knižka vyšla v roku 1872) sa totiž slovo *portmanteau* používalo na označenie cestovnej batožiny z pevnej kože, ktorá sa otvárala na dve strany a bola rozdelená na polovice. Na L. Carrolla úspešne nadviazal anglický novinár Guy Beringer, ktorý v roku 1895 publikoval úvahu nazvanú *Brunch: A Plea* (*Brunch: obhajoba*). Novým

slovom *brunch* (= *breakfast* + *lunch*, čiže „raňajkoobed“) nazval spojenie raňajkového a obedového menu, ktoré sa má podávať v dopoludňajšom čase, ale rozhodne nie tak zavčasu ako bežné raňajky. Hlavným bodom jeho „obhajoby“ bola nevyhnutnosť dopriať si po búrlivej sobotňajšej noci dlhší spánok a prítlačivejšie prvé jedlo, než sú tradičné hrianky s džemom, navyše v spoločnosti priateľov, lebo *brunch* má mať podľa neho aj spoločenský rozmer. Popularitu nového slova zvýšil hneď v nasledujúcom roku anglický humoristicko-satirický týždenník *Punch*, kde bol výraz *brunch* v duchu L. Carrolla označený ako „portmanteau word“. V niektorých jazykoch lingvisti doteraz používajú viac-menej doslovný preklad anglického slovného spojenia *portmanteau word*, napr. *Kofferwort* v nemčine, *mot-valise* vo francúzštine, *kufříkové slovo* v češtine.

V súčasnosti je však tento okazionálny spôsob slovotvorby už známejší pod anglickým názvom *blending* (s významom „zmiešavanie, splynutie, zlúčenie“), pričom novoutvorené slovo sa označuje termínom *blend*. V slovenskej jazykovede sa pre tento jav používa termín *kontaminácia* (Liptáková, 2000), resp. *lexikálna kontaminácia* (Ološtiak, 2011), *amalgamácia* (Böhmerová, 2010) alebo *križenie* (Lančarič, 2007).

Motiváciou na vznik *portmanteau* je najmä snaha, resp. potreba používateľov jazyka ekonomizovať svoju výpoveď, nahrádzať dvojslovné výrazy jednoslovnými, ak, pravdaže, neberieme do úvahy potrebu hrať sa so slovami, ako to vo svojom diele prezentoval L. Carroll.

V slovenčine nie je tento spôsob tvorenia slov veľmi produktívny, ojedinele sa uplatnil v prípade hovorových, resp. slangových slov typu *soráč* = *sorry* (angl. prepáč) + *prepáč*; *felda* = *Felícia* + *Škoda*, *neholúcia* = *nežná* + *revolúcia*. Použil sa aj pri názvoch výrobkov, napr. *sojanéza* = *sója* + *majonéza*, resp. *tofunéza* = *tofu* + *majonéza* (rastlinné alternatívy majonézy vyrobené na báze sójového mlieka, resp. tofu). Uvedené novotvary sa však používajú pomerne často, z korpusu *Omnia Slovaca III Maior* (18.01)¹ [ďalej len korpus] uvádzame niekoľko príkladov: *Soráč, ale ja nefajčím, inak by som vám pripáľil, slečna. – Soráč za kritiku, nemyslím to v zlom, ale ak*

---

¹ *Omnia Slovaca III Maior* (18.01) je interný korpus slúžiaci pre potreby pracovníkov JÚEŠ SAV, ktorý vznikol zlúčením korpusových dát v Slovenskom národnom korpuse (SNK prim-6.1) a dát z webových korpusov. [cit. 21. 7. 2020]

nerobiť niečo poriadne, tak to radšej nerobiť vôbec. – Ale to je presne to isté, ako chodiť s feldou a všade ukazovať, o čo je lepšia ako ferarri, lebo v nej môžeš odniesť 20 kg zemiakov a dvoch kamarátov. – Všimli ste si, ako ten najpotrebnejší humor práve 25 rokov po Neholúcii z oficiálnych médií vyprchal? – Po neholúcii začal chodiť do kostola, znova obsadil vysoký post... – Ak nechcete svoj žalúdok príliš zaťažiť, nahradte majonézu sojanézou alebo dresingom z bieleho jogurtu. – Vegáni môžu použiť tofunézu alebo sojanézu.

Tendenciu uplatniť slovtvorný postup lexikálnej kontaminácie aj pri nariadených slovách potvrdzujú napríklad slová *bankomat*, *kávomat* či *mliekomat* (porov. Vančová, 2010). Slová *bankomat* a *mliekomat* boli zaradené ako bezpríznačné výrazy do najnovšieho výkladového slovníka (Slovník súčasného slovenského jazyka H – L, 2011; M – N, 2015). Pre zaujímavosť uvádzame, že na všetky tri slová sa v korpuse nachádza množstvo dokladov (najviac, prirodzene, na slovo *bankomat*), napr. *Aby bola zaručená návratnosť vložených investícií, musíme v jednom mliekomate predat' minimálne 600 litrov mlieka denne... – Jedinou úpravou, ktorou prechádza surové kravské mlieko na svojej ceste do mliekomatu, je schladenie na teplotu vhodnú na jeho skladovanie. – Vložil som rutinérsky kartičku do bankomatu a vyúčkal príslušný kód. – Je vrcholom fyzickej aktivity pri vašom zamestnaní cesta po schodoch k najbližšiemu kávomatu? – Páchatelia sa vlámali do kávomatu a odniesli pokladničku, v ktorej bolo 43 eur.*

Zaznamenali sme aj vznik stránky www.letakomat.sk poskytujúcej prehľad zľavových akcií na slovenskom maloobchodnom trhu, ktoré sa bežne prezentujú vo forme tlačенých letákov. Na slovo *letákomat* sme v korpuse našli jediný doklad: *Vďaka Letákomatu ľahko zistíte, kde najlacnejšie nakúpíte napríklad kompletnú výbavu pre školáka.* V textoch na internete ich vyhľadávač Google ponúkol niekoľko desiatok, napr. *Letákomat – svetlo v spleti letákových ponúk. – Letákomat ponúka možnosť odoberať online letáky emailom.*

Katarína Kálmánová sa v Kultúre slova bližšie zaoberala slovami *webinár* (*web* + *seminár*) a *webzine* (*web* + *magazine*, webový časopis), ktoré takisto vznikli lexikálnou kontamináciou (pozri Kálmánová, 2016b).

Markantná je tendencia preberať kontamináciu vytvorené slová z iných jazykov. Mnohé takéto výrazy sa už dávnejšie stali súčasťou našej slovnice

zásoby, klasifikujú sa ako nociónálne slová, ale bežný používateľ jazyka históriu ich vzniku nepozná. Typickým príkladom je anglické slovo *smog*, ktoré vzniklo zo slov *smoke* (dym) + *fog* (hmla)². Z množstva ďalších príkladov môžeme spomenúť podstatné mená *moped* a *tranzistor*. Slovo *moped* pochádza zo švédskeho výrazu *trampcykel med motor och pedaler* s významom „bicykel s motorom a pedálmi“. Termín *tranzistor* v zmysle polovodičovej súčiastky vznikol spojením slov *transfer* (prenos) + *resistor* (odpor) a zaviedol ho v roku 1948 americký elektroinžinier John Robinson Pierce. Z novších slov treba spomenúť frekventované výrazy zo spoločensko-politickej oblasti *grexit* a *brexit*, ktorými sa označuje (možný) odchod Grécka a Spojeného kráľovstva Veľkej Británie a Severného Írska z Európskej únie (pozri Kálmánová, 2016a), prípadne aj slová ako *demokratúra* (*demokracia* + *diktatúra*), *Merkozy* (*Merkelová* + *Sarkozy*) či *Bollywood* (*Bombay* + *Hollywood*). Slová *demokratúra* a *Merkozy* sa bežne vyskytujú v našej tlači, nachádzajú sa aj v korpusových textoch, napr. *Vrcholom demokratúry je verejná voľba tajných spolupracovníkov. – Zo psa slanina nebude, ani z centralizovanej demokratúry demokracia. – V médiách sa preto v týchto týždňoch začal používať výraz „Merkozy“ symbolizujúci nerozlučnosť nemecko-francúzskeho tandemu.* Výraz *Bollywood* sa v korpusových textoch nenachádza, ale internetový vyhľadávač Google v slovenských textoch ponúka vyše stovky dokladov (v anglických textoch je frekvencia slova *Bollywood* niekoľkonásobne vyššia), napr. *Hollywood má aj svoju indickú verziu: Odhaľte zákutia Bollywoodu! – Bollywood je neformálne meno jedného z centier indického filmového priemyslu sídliaceho v Bombaji. Zaznamenávame aj prípady, keď portmanteau vznikne zo zaužívaného nociónálneho slova akoby druhotne, napr. slovo *alkoholik* s významom „osoba závislá od alkoholu“ bolo utvorené zo slova *alkohol* bežnou príponou *-ik*. Koncové *-oholik* sa však stalo základom pre ďalšie slová s významom špecifickej závislosti, ktoré už majú charakter *portmanteau*, napr. *vorkoholik* („závislosť od práce“, pôv. od angl. slova *work* – práca) alebo *čokoholik* („závislosť od čokolády“, v korpuse vyše 200*

² Za autora tohto slova sa zvyčajne považuje lekár Henry Antoine Des Voeux, ktorý ho použil v prednáške na londýnskom kongrese o verejnom zdraví v roku 1905 na označenie špecifického znečistenia atmosféry vo veľkých mestách. Niektoré zdroje však uvádzajú, že slovo *smog* v rovnakom význame sa objavilo už 3. júla 1880 v kalifornských novinách *Santa Cruz Weekly Sentinel*.

dokladov), napr. *Stal sa typickým provinčným vorkoholikom, ktorý nemá čas na nič okrem svojich pacientov. – Tentoraz voľba padla na šťavnaté čokoládové pudinky, ktoré dokonale uspokoja chuťové poháriky každého čokoholika. – Výskumy dokazujú, že čokoholikov pribúda. Ľudia si z čokolády spravili liek, na ktorý nepotrebujú predpis.*

Z jazykového hľadiska je potrebné odlišiť *portmanteau* od zložených slov, v ktorých sú spravidla obe zložky kompletne, napr. *maxi + sukňa = maxisukňa; auto + atlas = autoatlas; more + plavec = moreplavec*. Pri tvorbe zložených slov sa niekedy, najmä v záujme jednoduchšej výslovnosti, medzi jednotlivé komponenty vkladá samohláska *-e-*, *-o-* alebo *-i-*, napr. *zem + -e- + guľa = zemeguľa; zver + -o- + lekár = zverolekár; vlast' + -i- + veda = vlastiveda*. Jednoduché je aj odlišenie *portmanteau* od skratkových slov, ktoré sú utvorené zo začiatočných písmen, skupín písmen alebo slabík viacslovných pomenovaní tak, ako po sebe nasledujú, napr. *Tanap* (Tatranský národný park), *Doprastav* (Dopravné stavby), *radar* (z angl. radio detection and ranging) a pod.

Na záver zopakujeme, že výraz *portmanteau* sa v slovenčine neudomácnil, jazykovedci dávajú prednosť termínom (lexikálna) kontaminácia, amalgamácia a kríženie. Preto výraz *portmanteau* možno považovať za citátové slovo, ktoré pri použití v slovenskom texte zostáva nesklonné. Jeho zaujímavá história však istotne stála za pripomenutie.

Vzhľadom na to, že v súčasnosti mnohí používatelia jazyka uprednostňujú rýchlu a čo najúspornejšiu komunikáciu, možno predpokladať, že s výsledkami opísaného spôsobu slovtvorby sa budeme aj v slovenčine stretávať čoraz častejšie.

LITERATÚRA

BÖHMEROVÁ, Adela: Blending as Lexical Amalgamation and Its Onomatological and Lexicographical Status in English and in Slovak. Kríženie ako lexikálna amalgamácia a jeho onomatologické a lexikografické postavenie v angličtine a v slovenčine. Bratislava: ŠEVT 2010. 152 s.

LANČARIČ, Daniel: Medzijazyková ekvivalencia abreviatúr a ich lexikalizovaných foriem. In: Foreign Language Acquisition in European Context Euro-paths. Zost. M. Kostelníková, S. Brychová, Bratislava: Lingos 2007. 137 s.

LIPTÁKOVÁ, Ľudmila: Okazionalizmy v hovorenej slovenčine. Prešov: Náuka 2000. 146 s.

OLOŠTIAK, Martin: Aspekty teórie lexikálnej motivácie. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove 2011. 339 s.

KÁLMÁNOVÁ, Katarína (a): Písanie slov grexit a brexit. In: Kultúra slova 2016, č. 2, s. 117 – 118.

KÁLMÁNOVÁ, Katarína (b): Webinár. In: Kultúra slova, 2016, roč. 50, č. 4, s. 248 – 249.

Slovník súčasného slovenského jazyka. M – N. Ved. red. A. Jarošová, Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV 2015. 1100 s. ISBN 978-80-224-1485-2.

VANČOVÁ, Iveta: Mliečny automat. In: Kultúra slova, 2010, roč. 44, č. 5, s. 309 – 310.

ELEKTRONICKÉ ZDROJE

<https://en.wikipedia.org/wiki/Smog>.

<https://www.etymonline.com/search?q=moped>

Latinské participiá circumflexus a communicans a ich ekvivalenty ovíjajúci a spojovací v slovenskej anatomickej nomenklatúre

FRANTIŠEK ŠIMON – JÁN DANKO

Abstract: The paper deals with the grammatical aspect of Latin anatomical terms comprising the participles *circumflexus* and *communicans* as well as with their Slovak equivalents. The Latin perfect passive participle *circumflexus* (circumflex in English) is translated into Slovak by the present active participle *ovíjajúci* requiring, however, an accusative noun. By shifting this participle before the noun due to nomenclature reasons, this bond is lost and the noun is in genitive. Sometimes this problem is solved by using a relational adjective instead of employing a noun in genitive referring to the respective bone name. The present active participle *communicans* (connecting) occurs with the preposition *cum* (with), which in Latin requires an ablative. Its equivalent in Slovak is the adjectivized participle *spojovací*, which should be expanded with a postpositive noun in prepositional instrumental case. In Slovak nomenclature, however, it stands before the noun and the preposition *s, so* (with) is located only after the noun, which it expands. Prepositional phrases being rare in Latin anatomical nomenclature, recent revision of the international nomenclature has removed the names with prepositions and thus even new potential Slovak equivalents would not have a prepositional case.

Key words: anatomical nomenclature, Latin terms *circumflexus*, *communicans*, Slovak terms *ovíjajúci*, *spojovací*.

V latinských anatomických termínoch sa vyskytuje vo funkcii prívlastku väčšie množstvo participií, najčastejšie participií prézenta aktíva. Najčastejším slovenským ekvivalentom tohto latinského participia prézenta aktíva je deverbatívne prídavné meno, napr. *arteria palatina ascendens* vzostupná podnebná tepna, *arteria palatina descendens* zostupná podnebná tepna, *arteria recurrens radialis* vretenná návratná tepna.¹

Niektoré participiá však spôsobujú gramatické problémy, a to nielen v slovenských ekvivalentoch, ale dokonca aj v samotnej medzinárodnej latinskej nomenklatúre. Patrí k nim termín *circumflexus*, čo je participium perfekta pasíva latinského slovesa *circumflectere* „otáčať, ovíjať“, teda doslovný preklad znie „ovinutý“. Používa sa pri tepnách a žilách, ktoré sú čiastočne ovinuté okolo niektorej kosti, napr. *arteria circumflexa scapulae* je tepna, ktorá je ovinutá okolo lopatky. Súčasná slovenská anatomická nomenklatúra však používa ako ekvivalent tohto participia participium prézenta aktíva, t. j. uvedená žila je v slovenčine ovíjajúca tepna lopatky. Prvá slovenská anatomická nomenklatúra Ladzianskeho mala skutočne pôvodné participium perfekta pasíva, t. j. *arteria circumflexa scapulae* je ovinutá tepna lopatky (Ledényi, 1935, s. 100). Druhá a tretia slovenská nomenklatúra (Anatomické názvoslovie, 1962; Holomáňová – Brucknerová, 2000) však prešla na participium prézenta aktíva ovíjajúci. Použitie tohto participia však spôsobuje lingvistický problém, pretože ovíjať ako prechodné sloveso sa viaže s akuzatívom, takže *arteria circumflexa scapulae* by mala byť v spisovnej slovenčine tepna ovíjajúca lopatku, podobne *vena circumflexa humeri* by mala byť žila ovíjajúca ramennú kosť a pod. Antepozíciou tohto participia v slovenčine sa stráca jeho väzba s akuzatívom a substantívum je v genitíve. Keď porovnáme našu nomenklatúru s inými slovanskými verziami, tak v češtine je namiesto participia v staršej nomenklatúre deverbatívne adjektívum ovíjivý, napr. *arteria circumflexa scapulae* je ovíjivá lopatková tepna (Zrzavý, 1985, s. 120), v novšej nomenklatúre desubstantívne adjek-

---

¹ Ak nie je uvedené inak, slovenské termíny humánej anatómie pochádzajú z prác Holomáňová – Brucknerová, 2000 a 2003.

tívum oběžný, teda daná tepna je oběžná lopatková tepna (Kachlík et al., 2010, s. 100). V poľskej a ruskej nomenklatúre majú tiež participium prézenta aktíva, ale substantívum patriace k nemu je v akuzatíve, *arteria circumflexa femoris* ovíjajúca tepna stehna je v poľštine tětница okalajúca udo a v ruštine arterija ogibajuščaja bedrennuju kost', t. j. pre oba termíny tepna ovíjajúca stehno, stehnovú kosť (Imaios, online).

Niekedy sa autori slovenskej nomenklatúry snažili vyriešiť tento problém tak, že namiesto genitívu príslušnej kosti sa použilo v názve vzťahové adjektívum, napr. *arteria circumflexa ilium* je ovíjajúca bedrová tepna. V oboch súčasných slovenských nomenklatúrach, t. j. v humánnej aj vo veterinárskej, sa však v týchto prípadoch vyskytuje nejednotnosť. Na jednej strane v humánnej anatómii máme síce pri bedrovej a ihlicovej kosti *arteria/vena circumflexa ilium* bedrovú ovíjajúcu tepnu/žilú a ihlicovú ovíjajúcu vetvu *ramus circumflexus fibularis* (v tomto prípade je to o to ľahšie, že aj samotný latinský termín má adjektívum *fibularis* a nie genitív substantíva *fibulae*), ale pri ramennej kosti a lopatke máme *arteria/vena circumflexa humeri* ovíjajúcu tepnu/žilú ramena a *arteria circumflexa scapulae* ovíjajúcu tepnu/žilú lopatky, teda genitív. Dokonca v terminológii stehna, stehnovej kosti, je slovenská nomenklatúra celkom nesystémová, tepna *arteria circumflexa femoris* je stehnová ovíjajúca tepna, ale žila *vena circumflexa femoris* je ovíjajúca žila stehna. Taká istá situácia je aj vo veterinárskej anatomickej nomenklatúre.² Ramenná a lýtková kosť majú ovíjajúcu tepnu ramennej kosti, resp. ovíjajúcu vetvu lýtkovej kosti, a pri stehnovej a bedrovej kosti stehnovú a bedrovú ovíjajúcu tepnu/žilú. Nesystémové sú v slovenskej veterinárskej nomenklatúre názvy pre tepny a žily lopatky: tepna je ovíjajúca tepna lopatky, žila je ovíjajúca lopatková žila.

Ako najvhodnejší variant týchto termínov sa nám vidí termín s genitívom príslušnej kosti, t. j. napr. *arteria circumflexa scapulae* ovíjajúca tepna lopatky, *vena circumflexa scapulae* ovíjajúca žila lopatky. Tieto termíny s genitívom zodpovedajú absolútnej prevahe nominatívu a genitívu v anatomických nomenklatúrnych názvoch. Genitív má prednosť pred adjektívom možno aj vzhľadom na staré nepísané pravidlo v anatomickej nomenklatúre,

---

² Všetky slovenské veterinárske anatomické termíny pochádzajú z vydania Danko – Šimon – Artimová, 2011.

podľa ktorého genitív sa používa vtedy, keď ide o časť, resp. súčasť istého orgánu, a adjektívum vtedy, keď ide o susediaci orgán či časť, napr. *tuberculum costae* je hrbček rebra (časť rebra), ale *fovea costalis* je rebrová jama (časť chrbtice).

Ešte väčšie problémy sa vyskytujú pri participiiu *communicans* spájajúci. Ten sa vyskytuje pri opise nervov, keď istá ich časť sa spája s inou časťou nervového systému. Latinské participium *communicans* sa spája s predložkou *cum*, ktorá má význam *s, so*, a tak tieto termíny tvoria veľkú výnimku v anatomickej nomenklatúre, pretože sa príslušný anatomický útvar musí vyskytovať v ablatíve, teda v páde, ktorý si vyžadovala táto latinská predložka. V slovenskej anatomickej nomenklatúre je ekvivalentom pre toto latinské participium adjektivizované prídavné spojovací. Toto adjektívum má v slovenskom jazyku svoju valenciu (Ološtiak – Ivanová, 2013, s. 54) a je rozvíjané predložkovým inštrumentálom, teda napr. spojovací s nervom X, čiže adjektívum by malo byť postponované (Ološtiak – Ivanová, 2013, s. 48). Postpozícia je častá práve v terminológii, ale paradoxne už v prvej slovenskej anatomickej nomenklatúre Ledényiho-Ladzianskeho došlo k zmene postpozície na antepozíciu a predložka *s, so* sa nachádza až za substantívom, ku ktorému adjektívum patrí. Latinský termín *rami communicantes cum nervo linguali* tak v tejto nomenklatúre znamená spojovacie vetvy s jazykovým čuvom (Ledényi, 1936, s. 136). Aj nasledujúce dve slovenské nomenklatúry (Anatomické názvoslovie, 1962; Holomáňová – Brucknerová, 2003) pokračovali v tomto spôsobe, takže napr. vetva stredového nervu *ramus communicans cum nervo ulnari* má slovenský ekvivalent spojovacia vetva s lakťovým nervom, vetva prostredného nervu *ramus communicans cum plexu tympanico* je spojovacia vetva s bubienkovou spleťou. Podobne v nomenklatúre veterinárskej anatómie (Šimon – Danko – Artimová, 2011) napr. vetva čeľustného nervu *nervus maxillaris* je *ramus communicans cum nervo lacrimali* spojovacia vetva so slzným nervom. V ruštine sme našli v tomto termíne podobnú antepozíciu sojediteľnaja vetv s barabannym spletenijem, ale v poľštine postpozíciu gałąź łącząca ze splotem bębenkowym (Imaios, online).

Prvé tlačené vydanie dnes platnej medzinárodnej anatomickej nomenklatúry (Terminologia anatomica, 1998) obsahovalo viac takých termínov s predložkou *cum*. Nedávno však FIPAT (Federative International

Programme for Anatomical Terminology – Výbor svetovej anatomickej spoločnosti pre anatomickú nomenklatúru) vypracoval pravidlá na zjednodušenie latinskej anatomickej nomenklatúry a podľa nich sa z nomenklatúry odstránili okrem iného aj predložkové spojenia (Changes to rules, online). Spomínaná vetva stredového nervu, ktorá sa spájala s lakt'ovým nervom, *ramus communicans cum nervo ulnari* má v onlinovej verzii tohto prvého vydania už znenie *ramus communicans ulnaris* lakt'ová spojovacia vetva. Medzinárodnej nomenklatúrnej komisii však zrejme zase prekážala istá nejednoznačnosť takého zjednodušenia. Tak napr. pôvodný termín *ramus communicans cum chorda tympani* spojovacia vetva so strunou bubienka, čo je vetva jazykovohltanového nervu, *nervus glossopharyngeus* sa zmenil na *ramus communicans chordae tympani*, teda spojovacia vetva struny bubienka, čo sa môže chápať aj ako súčasť struny bubienka a nie jazykovohltanového nervu. V druhom vydaní tejto nomenklatúry, ktoré je k dispozícii len v onlinovej verzii (Terminologia anatomica, 2019), sa tieto termíny upravili do novej podoby. Vetva stredového nervu spájajúca sa s lakt'ovým nervom, ktorá sa predtým nazývala *ramus communicans cum nervo ulnari* spojovacia vetva s lakt'ovým nervom a ktorá v onlinovej verzii prvého vydania mala podobu *ramus communicans ulnaris* lakt'ová spojovacia vetva, sa teraz nazýva *ramus communicans ulnaris nervi mediani*, t. j. lakt'ová spojovacia vetva stredového nervu.

Slovenská anatomická nomenklatúra nemá ešte verziu zodpovedajúcu druhému vydaniu Terminologia anatomica, ale vďaka tomuto gramatickému zjednodušeniu medzinárodnej latinskej nomenklatúry by v slovenských termínoch mohol odpadnúť problém s predložkou adjektíva spojovací. Napr. pôvodný termín *ramus communicans (nervi lacrimalis) cum nervo zygomatico*, t. j. spojovacia vetva (slzného nervu) s jarmovým nervom, sa zmenil na latinský *ramus communicans lacrimalis nervi zygomaticotemporalis*, teda v slovenskej nomenklatúre by to bola slzná spojovacia vetva jarmovospánkového nervu. Podobne pôvodný termín *nervus communicans (nervi nasociliaris) cum ganglio ciliari* spojovacia vetva (nosovovráskovcového nervu) s vráskovcovým gangliom sa zmenil na *ramus ganglionicus ciliaris nervi nasociliaris*, t. j. vráskovcová gangliová vetva nosovovráskovcového nervu.

Na záver podotýkame, že v anglických ekvivalentoch týchto termínov predložka zostala, v niektorých prípadoch sa v termíne vyskytujú dokonca

dve predložky, napr. *ramus communicans lacrimalis nervi zygomaticotemporalis* je anglicky communicating branch of zygomaticotemporal nerve to lacrimal nerve, t. j. spojovacia vetva jarmovospánkoveho nervu k slznému nervu. Veterinárska anatomická nomenklatúra v najnovšom vydaní (Nomina anatomica veterinaria, 2017) nepristúpila k takým zmenám a predložka *cum* sa v nomenklatúre stále vyskytuje. Len čas ukáže, či sa tieto nové termíny ujmú. Zmeny v anatomickej nomenklatúre totiž bývajú vyvolané nielen pokrokom v anatómii, snahou o zjednodušenie terminológie, ale aj preferenciami odborníkov, ktorí nomenklatúru tvoria. Predpokladáme však, že predložky sa do anatomickej nomenklatúry nevrátia.

LITERATÚRA

- DANKO, Ján – ŠIMON, František – ARTIMOVÁ, Jozefa: Nomina anatomica veterinaria. Slovenské veterinárske anatomické názvoslovie. Košice: UVLF 2011. 267 s.
- HOLOMÁŇOVÁ, Anna – BRUCKNEROVÁ, Ingrid: Srdcovocievna sústava. Anatomické názvy. Bratislava: Elán 2000. 65 s.
- HOLOMÁŇOVÁ, Anna – BRUCKNEROVÁ, Ingrid: Anatomické názvy III. Latinsko-anglicko-slovenský slovník. Anatomical terms III. Bratislava: Elán 2003. 153 s.
- KACHLÍK, David – ČECH, Pavel – MUSIL, Vladimír – BÁČA, Václav: České tělovědné názvosloví. Brno: nákladem autora 2010. 169 s.
- LEDÉNYI, Julius: Nomina anatomica. Slovenské telovedné názvoslovie. Turčiansky Svätý Martin: Matica slovenská 1935. 243 s.
- OLOŠTIAK, Martin – IVANOVÁ, Martina: Kapitoly z lexikológie (Lexikálna syntagmatika a viacsovné pomenovania). Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity 2013. 251 s.
- Terminologia anatomica. Federative Committee on Anatomical terminology (Ed.). Stuttgart – New York: Thieme 1998.
- ZRZAVÝ, Josef: Latinsko-české anatomické názvosloví. Olomouc: Univerzita Palackého 1985. 378 s.
- Anatomické názvoslovie. Ján Horecký (ed.). Bratislava: Vydavateľstvo SAV 1962. 575 s.

INTERNETOVÉ ZDROJE

- Changes Due to Regular Anatomical terminology rules. FIPAT (Ed.). <https://www.unifr.ch/ifaa/Public/EntryPage/TA98RATChanges.html> (21. 6. 2020).
- Imaios Anatomia. <https://www.imaios.com/pl/e-Anatomy/Struktury-anatomiczne/Tetnica-okalajaca-lopatki> [15.6.2020].
- Imaios Anatomia. <https://www.imaios.com/en/e-Anatomy/Anatomical-Parts/Communicating-branch-with-tympanic-plexus> (19. 6. 2020).
- Nomina anatomica veterinaria. 6th Edition. International Committee on Veterinary Gross anatomical Nomenclature (Ed.). 2017. <http://www.wava-amav.org/> (21. 6. 2020).

Terminologia anatomica. 1st edition. Federative Committee on Anatomical terminology (Ed.)
Online version.

<https://www.unifr.ch/ifaa/Public/EntryPage/ViewTAOnLine.html> (21. 6. 2020).

Terminologia anatomica. 2nd edition. Federative International programme for Anatomical terminology (Ed.) <https://fipat.library.dal.ca/wp-content/uploads/2019/08/FIPAT-TA2-Front-Matter.pdf> (21. 6. 2020).

KS

TERMINOLOGICKÉ SÚPISY

Nové a revidované slovenské mená dovážaných, zavlečených, pestovaných a ďalších na Slovensku známych cudzokrajných cievnatých rastlín. 3. Rody začínajúce sa písmenom O – Z

JÁN KLIMENT – MICHAL HRABOVSKÝ – DANA GURIČANOVÁ

Narastajúca globalizácia neustále rozširuje možnosti dovozu rozličných cudzokrajných rastlín, ktoré sa pestujú vo vonkajších podmienkach (parky, arboréta, záhrady, alpíniá ap.) alebo v interiéri (byty, špecializované skleníky ap.). S ďalšími sa môžu záujemcovia zoznámiť prostredníctvom populárno-náučnej literatúry alebo v katalógoch záhradníckych firiem. Tým rastie aj potreba ich správneho pomenovania. V predchádzajúcich dvoch častiach série sme uverejnili spolu 775 nových, revidovaných alebo nedávno publikovaných, ale širšej verejnosti viac-menej neznámych slovenských rodových mien cudzokrajných cievnatých rastlín. Ich zoznam uzatvárame poslednou, treťou časťou.

Metodiky tvorby a revízie mien sme objasnili v prvom diele série (Kultúra slova č. 2, 2020), pre pochopenie súvislostí preto zopakujeme len najdôležitejšie časti. V zozname uvádzame na prvom mieste platné vedecké meno daného rodu (kurzívou) spolu s autorskou citáciou, t. j. medzinárodnou skratkou autora, ktorý meno navrhol. Skratka nom. cons. (*nomen conservandum*) označuje mladšie homonymum, ktoré bolo z rôznych príčin povýšené nad staršie meno. Ojedinele sa v texte objavujú aj tzv. neoprávnené mená (skratka nom. illeg. – *nomen illegitimum*), t. j. mená, ktoré síce boli uverejnené platne, ale sú v rozpore s niektorým pravidlom Medzinárodného kódu botanickej nomenklatúry (napr. z dôvodu homonymie, nadbytočnosti ap.). Po vedeckom mene nasleduje komisiou schválené slovenské meno. Pri revidovaných slovenských menách uvádzame v zátvorkách (po skratke syn.) aj starší ekvivalent, ktorý bol v rozpore s menotvornými zásadami

a pravidlami, napr. *Phyllodoce* Salisb. – vrchovnica (syn. vresomach). Ak bol niektorý rod včlenený do iného, je pri ňom odkaz na daný rod, napr. *Pentaphylloides* Duhamel – syn. pre *Dasiphora* Spach – nátržníkovec. V prípade, že inkludovaný rod mal svoje vlastné slovenské meno, nasleduje v zátvorkách po novom rodovom mene, napr. *Talauma* Juss. – syn. pre *Magnolia* L. – magnólia (syn. talauma). Pri druhoch čeľade *Cactaceae* sme všade tam, kde to bolo možné, ponechali slovakizované vedecké meno (napr. *Thelocactus* – telokaktus). Pri niektorých blízko príbuzných rodoch sme zachovali spoločné slovenské meno (Kliment a kol., 2017, odporúčanie 6.2). Pri viacerých bežne známych okrasných, príp. invázných rastlinách sme využili možnosť ponechania tzv. alternatívneho mena (bližšie Kliment a kol., 2017, pravidlo 15), ktorá sa v praxi aplikuje zvyčajne až na druhej úrovni, napr. *Tradescantia spathacea* (syn. *Rhoeo spathacea*) – tradeskancia tulcovitá (alt. reo tulcovité).

Novonavrhované aj revidované slovenské mená kriticky posúdili a následne schválili členovia Nomenklatorickej komisie Slovenskej botanickej spoločnosti pri Slovenskej akadémii vied, sekcií pre cudzokrajné a domáce cievnaté rastliny. Z hľadiska možnej homonymie ich skontrolovali aj sekcie pre machorasty, huby, lichenizované huby, riasy a sinice.

O

Obregonia Frič – obregónia
Octomeria R. Br. – oktoméria
Oemleria Rchb. – čerešňovka (syn. oemleria)
Oldenburgia Less. – oldenburgia
Oleandra Cav. – oleandra
Olearia Moench, nom. cons. – oleária
Olinia Thunb., nom. cons. – olínia
Oncotheca Baill. – nádorka
Onoclea L. – onoklea
Onoseris Willd. – onosera
Operculicarya H. Perrier – slonovník
Ophthalmophyllum Dinter et Schwantes – očkovec
Oplismenus P. Beauv., nom. cons. – ostík
Orbeanthus L. C. Leach – orbeovec
Orchidantha N. E. Br. – orchidanta
Orectanthe Maguire – orekanta

Oreocereus (A. Berger) Riccob. – oreocereus
Orixa Thunb. – orixa
Orontium L. – bažinovec
Orothamnus Pappe ex Hook. – hôľník
Oroya Britton et Rose – oroja
Ortegocactus Alexander – ortegokaktus
Oscularia Schwantes – oskulária
Osteomeles Lindl. – hlohovec
Osteospermum L., nom. cons. – nechtíkovec
Ostryopsis Decne. – pahrabovec
Othocallis Salisb. – scilovka
Othonna L. – otona
Oxybasis Kar. et Kir. – mrlík
Oyedaea DC. – ojedea

P

- Pachyphytum* Link et al. – hrubolist
Packera Á. Löve et D. Löve – starček
Paederota L. – veronika
Paepalanthus Mart., nom. cons. – lúčohlávok (syn. pépalantus)
Palafoxia Lag. – palafoxia
Palicourea Aubl. – palikúrea
Palisota Rchb. ex Endl., nom. cons. – palizota
Paliurus Mill. – dvojtrňovec (syn. paliurus)
Pallenis (Cass.) Cass., nom. cons. – ostenska
Panocratum Dill. ex L. – všemocník (syn. pankrácium)
Pandorea Spach – pandorea
Papuacedrus H. L. Li – papuacéder
Paracryphia Baker – parakryfia (syn. pažidelník)
Paradisea Mazzuc., nom. cons. – rajovka (syn. paradízia)
Paranephelius Poepp. – slniečkovce
Parentucellia Viv. – očiankovec (syn. parentucelia, parentučelia)
Parodia Speg., nom. cons. – parodia
Parrotia C. A. Mey. – parótia (syn. parocia)
Parthenium L. – parténium
Passaccardoa O. Kuntze – pasakardoa
Paxistima Raf. – bliznovec
Pecteilis Raf. – habenária
Pediocactus Britton et Rose – pediokaktus
Pelecypora C. Ehrenb. – sekerovec (syn. pelecypora)
Pellaea Link – pelea
Pelliciera Planch. et Triana – peliciera
Pellionia Gaudich., nom. cons. – peliónia
Penaea L. – penea
Peniocereus (A. Berger) Britton et Rose – peniocereus
Pennantia J. R. Forst. et G. Forst. – penancia
Pentactina Nakai – pentaktína
Pentaphragma Wall. ex G. Don – húseničník
Pentaphylax Gardner et Champion – pentafylax
Pentas Benth. – päťcípovka (syn. pentas)
Penthora L. – päťrožec
Peraphyllum Nutt. – plánkovec
Pereskioopsis Britton et Rose – pereskiovec
Pericallis D. Don – starček
Pericome A. Gray – perikoma
Peridiscus Benth. – obterč
Peristeria Hook. – peristéria
Perityle Benth. – perityla
Pernettya Gaudich., nom. cons. – pernetovka
Perrottetia Kunth – perotécia
Pertusadina Ridsdale – adina
Pertya Sch. Bip., nom. cons. – pertia
Pescatoria Rchb. fil. – peskatória
Petalostylis R. Br. – čneluška
Petenaea Lundell – lipovec
Petermannia F. Muell., nom. cons. – petermania
Petrophytum (Nutt. ex Torr. et A. Gray) Rydb. – skalomilka
Petrosavia Becc. – petrosávia
Petteria C. Presl, nom. cons. – petéria
Peucephyllum A. Gray – ihličník
Phaedranassa Herb. – kráľovníčka
Phaenosperma Munro ex Benth. – svetlozrnka
Phaulothamnus A. Gray – achátovec
Phelline Labill. – felina
Phenakospermum Endl. – vejárovník (syn. ravenala)
Philesia Comm. ex Juss. – filézia
Phillyrea L. – jamovec
Phitosa Kamari et Greuter – škardinka
Pholisma Nutt. ex Hook. – pieskovec
Phryma L. – fryma
Phuopsis (Griseb.) Benth. et Hook. fil. – marinka
Phylidrum Willd. – žabienka
Phyllocladus Rich. et Mirb. – fylokládus (syn. fylokládiovník)

Phyllodoce Salisb. – vrchovnica (syn. fylodoce, vresomach)
Phyllonoma Willd. ex Roem. et Schult. – listorodka
Physena Noronha ex Thouars – fyzena
Physoplexis (Endl.) Schur – zerva (syn. zvonovník)
Physopsis Turcz. – rúnovec
Physospermum Cusson – mechúrik
Piранthus R. Br. – piarant
Picrodendron Griseb., nom. cons. – horkodrev (syn. paorech)
Picrorhiza Royle ex Benth. – horkokoreň
Pieris D. Don – pieris (syn. androméda, piera)
Pileanthus Labill. – medeník
Pilgerodendron Florin – borievkovec (syn. pilgerodendron)
Pisonia L. – pizónia
Pittosporopsis Craib – pitospórovec
Pityrodia R. Br. – náprstníkovec
Plagiogyria (Kunze) Mett. – rebrovkovec
Plagiorhagma Maxim. – dvojlist
Platea Blume – platea
Platycarpha Less. – plochánik
Platycarphella V. A. Funk et H. Rob. – plochánik
Platycarya Siebold et Zucc. – platykária
Platysace Bunge – platýska
Pleiotaxis Steetz – zákrovnic
Plocosperma Benth. – chocholnatka
Podostemum Michx. – vodorast (syn. nohonitec)
Pogonatherum P. Beauv. – ostíkovec (syn. pogonaterum)
Poliothyrsis Oliv. – kyticovec
Polyosma Blume – polyosma
Polypogon Desf. – mnohofúz (syn. bradatec)
Polypremum L. – hrdzuška
Poranopsis Roberty – poranovka
Portea Brongn ex K. Koch – portea
Pouteria Aubl. – poutéria
Prasium L. – medovkovec
Primulina Hance – primulína

Prinsepia Royle – prinsépia
Prostanthera Labill. – mäťovník
Psammisia Klotzsch – klenotka (syn. psamisia)
Psammophora Dinter et Schwantes – pieskovník
Pseudanthemum Radlk. ex Lindau – paerantéma
Pseudocarpidium Millsp. – dvojkôstkovec
Pseudocycdonia (C. K. Schneid.) C. K. Schneid. – padula
Pseudofumaria Medik. – chochlačkovec
Pseudomuscari Garbari et Greuter – modrica
Pseudorhipsalis Britton et Rose – parip-salka
Pseudowintera Dandy – pálivček
Psoralea L. – prašivec
Psychopsis Raf. – mátohovec (syn. oncídium)
Psylliostachys (Jaub. et Spach) Nevski – mnohoklasovec
Pterocactus K. Schum. – pterokaktus
Pteroceltis Maxim. – brestovníček
Pterocephalus Adans. – perohlávka
Pterostyrax Siebold et Zucc. – styrakovec (syn. pterostyrax)
Purdiaea Planch. – purdiea
Purshia DC. ex Poir. – útesovka
Pygmaeocereus H. Johnson et Backeb. – pygmeocereus
Pyrorchis D. L. Jones et M. A. Clem. – šarlátovec

Q

Quamoclit Mill. – kvamoklit
Quesnelia Gaudich. – kvesnélia
Quiabentia Britton et Rose – kviabencia
Quinchamalium Molina, nom. cons. – zlatohlávk
Quoya Gaudich. – náprstníkovec

R

Ramonda Rich., nom. cons. – ramonda
Rapanea Aubl. – rapanea

Rapatea Aubl. – rapatea
Ratibida Raf. – rudbekia
Rauhia Traub – rauhia
Reaumuria L. – tamariškovec
Rebutia K. Schum. – rebúcia
Remirea Aubl. – remirea
Remusatia Schott – remuzácia
Renanthera Lour. – renantera
Restio Rottb. – lanovec
Rhabdadenia Müll. Arg. – rabadénia
Rhabdodendron Gilg et Pilg. – tyčovec
Rhachidosorus Ching – papradkovec
Rhaphiolepis Lindl., nom. cons. – hložík
Rhaponticum Vaill. – rapontík
Rhodanthe Lindl. – slamienska
Rhodophiala C. Presl – zornička
Rhodothamnus Rchb., nom. cons. – ružokriček (syn. rodotamnus)
Rhombophyllum Schwantes – kosolist (syn. rombofýl)
Rhopalocarpus Bojer – palcátovec
Rhynchanthera DC., nom. cons. – klovka (syn. rinkantera)
Rhyncholacis Tul. – perejník (syn. ryncholacis)
Rhynchostele Rchb. fil. – zobáčikovec
Rhynchostylis Blume – zobákovka
Rhytidocaulon P. R. O. Bally, nom. cons. – samorast
Ricinocarpus Desf. – ricínovník
Rindera Pall. – rindera
Ripogonum J. R. Forst. et G. Forst. – prútovník
Romanzoffia Cham. – víločka
Rondonanthus Herzog – rondonant
Roridula L. – roridula
Rostraria Trin. – ometlinec
Rotala L. – rotala
Roussea Sm. – gekónovník
Ruagea H. Karst. – ruagea
Ruellia L. – vencovník
Ruilopezia Cuatrec. – pustovníca
Rumohra Raddi – rumóra
Ruptiliocarpon Hammel et N. Zamora – karakolit

Ruschia Schwantes – poludnička (syn. rušia)
Russelia Jacq. – rusélia
Rutidea DC. – rutidea

S

Sabatia Adans. – sabácia
Sabia Colebr. – sábaia
Saccoloma Kaulf. – pl'uzgiernica
Sanchezia Ruiz et Pav. – sančezia
Sarcobatus Nees – slanoker
Sarcococca Lindl. – sarkokoka
Sarcolaena Thouars – rúchovka
Sasa Makino et Shibata – bambušteť
Satyria Klotzsch – satýria
Sauromatum Schott – jašterník
Saururus L. – jaštereť
Scadoxus Raf. – krvokvet (syn. hemant)
Scalesia Arn. – skalézia
Schaueria Nees, nom. cons. – zlatošťet
Schizaea Sm. – rozklanka (syn. schízea)
Schizobasis Baker – prepleteneť
Schizolaena Thouars – schizoléna
Schlechtendalia Less. – zlatovláška
Schlegelia Miq. – šlegelia
Schoepfia Schreb. – brusnicoveť
Schomburgkia Lindl. – zvlínenka
Schwantesia Dinter – švantézia
Scindapsus Schott – šplhaveť (syn. scindapsus)
Sclerocactus Britton et Rose – sklerokaktus
Sclerolaena R. Br. – tříňplodka
Scolymus L. – zlatokvet
Scuticaria Lindl. – skutikária
Scytopetalum Pierre ex Engl. – kosolupeň
Sedobassia Freitag et G. Kadereit – tříňplod
Selliera Cav. – seliéra
Semele Andrews – semela
Semiarrundinaria Makino – trst'ovník
Serapias L., nom. cons. – serapias
Serissa Comm. ex Juss. – serisa
Serjania Mill. – seržánia
Sesamoides Ortega – sezamček

Setchellanthus Brandegee – sečelka
Shepherdia Nutt., nom. cons. – bizónka
Shibataea Makino – šibatea
Shinnersia R. M. King et H. Robinson – šinersia
Sibiraea Maxim. – sibirovka (syn. sibiraea)
Sidalcea A. Gray ex Benth. – slezokvetka
Siderasis Raf. – sideráza (syn. siderasis)
Silvianthus Hook. fil. – silviant
Sinocrassula A. Berger – tučnolistník
Sinofranchetia Hemsl. – trojlístovka
Sinomenium Diels – mesiačikovec
Sinowilsonia Hemsl. – sinovilsónia
Siphocampylus Pohl – zakrivenec
Sixalis Raf. – sixalka
Skimmia Thunb., nom. cons. – skimia
Sladenia Kurz – sladénia
Smallanthus Mack. ex Small – smalant
Smithiantha Kuntze – smitianta
Sobralia Ruiz et Pav. – sobrália
Solandra Sw., nom. cons. – solandra
Sonerila Roxb., nom. cons. – sonerila
Sowerbaea Sm. – soverbea (syn. sowerbea)
Sparmannia L. fil., nom. cons. – lipka (syn. sparmania, sparmánia)
Sphenostemon Baill. – plochotyčinkovec
Spilanthes Jacq. – škvrnivec
Staavia Dahl – stávia
Stachyurus Siebold et Zucc. – klasnatec
Stahelina L. – stehelina
Stangeria T. Moore – stangéria
Stapelianthus Choux ex A. C. White et B. Sloane – stapéliovec
Stegolepis Klotzsch ex Körn. – stegolepka (syn. stegolepis)
Stemonurus Blume – urandra
Stenocactus (K. Schum.) A. Berger ex A. W. Hill – stenokaktus
Stenopadus S. F. Blake – škridlohlavec
Stenospermation Schott – úzkoplodka
Stetsonia Britton et Rose – stetsónia
Stewartia I. Lawson – kaméliovec (syn. stevarcia)

Stigmaphyllon A. Juss. – banistéria (syn. stigmafylon)
Stilbe P. J. Bergius – stilba
Stipagrostis Nees – trojost'ovec
Stomatium Schwantes – zubník
Stranvaesia Lindl. – stranvézia
Strasburgeria Baill. – štrasburgéria
Streptocarpus Lindl. – fialkovka (syn. streptokarp)
Strigosella Boiss. – drapľavka
Stromanthe Sond. – stromanta
Strombocactus Britton et Rose – strombokaktus
Stylidium Sw. ex Willd., nom. cons. – peľostrelka
Styphelia Sm. – styfélia
Subularia L. – subulária
Sudamerlycaste Archila – likasta (syn. lykaste)
Sutera Roth – sutera
Swainsona Salisb. – škriatkovec
Symbolanthus G. Don – symbolant
Symmeria Benth. – syméria
Symphorema Roxb. – zákrovovka
Symphytotrichum Nees – astra
Syngonanthus Ruhland, nom. cons. – anténovec (syn. syngonant)

T

Tapiscia Oliv. – tapiscia
Tavaresia Welw. – tavarézia
Telephium L. – rozprestrenka
Teloxys Moq. – mrlík
Templetonia R. Br. – templetónia
Tephrocactus Lem. – tefrokaktus
Tetracarpaea Hook. – štvorplod
Tetracentron Oliv. – štvorhrotec
Tetrachondra Petrie – štvorhranka
Tetraclinis Mast. – sandarakovník (syn. sandarak, tetraklínia)
Tetradymia DC. – tetradýmia
Thalassia Banks et Sol. ex K. D. Koenig – talásia
Thecophilaea Bertero ex Colla – šafránovec

Thelocactus (K. Schum.) Britton et Rose
 – telokaktus
Thelymitra J. R. Forst. et G. Forst. – ne-
 bieska
Thermopsis R. Br. – bôbovec
Thibaudia Ruiz et Pav. – klenotka
Thomandersia Baill. – tomandersia
Thryptomene Endl., nom. cons. – trypto-
 menka
Thurnia Hook. fil. – turnia
Thyrsopteris Kuntze – metlinatka
Tiarella L. – tiarka (syn. tiarela)
Ticodendron Gómez-Laur. et L. D. Gómez
 – jelšovec
Tinantia Scheidw., nom. cons. – tinancia
Titanopsis Schwantes – kriedovec
Tmesipteris Bernh. – chvostica
Tococa Aubl. – tokoka
Tolmiea Torr. et A. Gray, nom. cons. – tol-
 mia
Tonina Aubl. – tonina
Torenia L. – torénia
Toricellia DC. – toričelia
Tourrettia Foug., nom. cons. – úponatka
Tovaria Ruiz et Pav., nom. cons. – továria
Tovomitopsis Planch. et Triana – tovomitop-
 vec (syn. tovomitopsis)
Townsendia Hook. – astra (syn. tovnzendia)
Toxicoscordium Rydb. – smrťonoska
Trachypogon Nees – hruboštet (syn. tra-
 chypogón)
Trachystemon D. Don – drska
Trapella Oliv. – kotvička
Trichocaulon N. E. Br. – kaktusník
Trichocentrum Poepp. et Endl. – tigrovka
 (syn. oncidium)
Trichodiadema Schwantes – diadémovka
 (syn. trichodiadéma)
Trichopilia Lindl. – trichopília
Trichosalpinx Luer – klobúčik
Trichostigma A. Rich. – košovka
Tricyrtis Wall. – trojháčik
Trigonia Aubl. – trigónia
Trimenia Seem., nom. cons. – triménia
Triodia R. Br. – triódia

Triphyophyllum Airy Shaw – trojlistovec
Tripogandra Raf. – tripogandra
Trithuria Hook. fil. – jazernatka
Triuris Miers – polyпка
Tunilla D. R. Hunt et Iliff – tunila
Turbincarpus Buxb. et Backeb. – turbini-
 karpus
Turpinia Vent., nom. cons. – turpínia
Turraea L. – turea
Tylecodon Toelken – tučnoker

U

Uebelmannia Buining – ježovka
Umbellularia (Nees) Nuttall, nom. cons.
 – okoličkovka
Uncarina Stapf – unkarína
Urmenetea Phil. – urmenetea
Ursinia Gaertn., nom. cons. – ursínia
Ursulaea Read et Baensch – uršulka

V

Vahlia Thunb., nom. cons. – vália
Vallisneria L. – valisnéria
Vallota Salisb. ex Herb., nom. cons. – cyr-
 tant (syn. valota)
Vellozia Vand. – velózia
Veltheimia Gled. – lesníčka
Verbesina L., nom. cons. – verbesína
Veronicastrum Heist. ex Fabr. – veronika
Verticordia DC., nom. cons. – pierkovec
Viguiera Kunth – vigiera
Villadia Rose – viladia
Villarsia Vent., nom. cons. – vilarsia
Voyria Aubl. – vojria

W

Wahlenbergia Schrad. ex Roth, nom. cons.
 – zvonička
Waitzia J. C. Wendl. – slamienska (syn.
 waitzia)
Warionia Benth. et Coss. – variónia
Watsonia Mill., nom. cons. – mečíkovka
 (syn. vatsónia)
Weberbauerocereus Backeb. – ježovník
Wedelia Jacq., nom. cons. – vedélia

Weingartia Werderm. – rebúcia (syn. vajngartia)

Weldenia Schult. fil. – veldénia

Werauhia J. R. Grant – kmeňomilka

Wesringia Sm. – mäťovník

Wigandia Kunth, nom. cons. – vigandia

Wigginsia D. M. Porter – viginsia

Wightia Wall. – kyticovník

Wikstroemia Endl., nom. cons. – medvedicovec

Willemetia Neck. – jastrabníkovec (syn. vilemetka, vilemanka)

Wittrockia Lindm. – vitrokia

Wittsteinia F. Muell. – zvonkokvetka

Wollemia W. G. Jones, K. D. Hill et J. M. Allen – volémia

Woodwardia Sm. – veľ'rebrovka (syn. vudvardia)

Wulfenia Jacq. – vulfénia

X

Xanthisma DC. – žltohlávka

Xanthocyparis Farjon et T. H. Nguyen – cyprušteľ

Xanthorhiza Marshall – žltokoreň

Xanthosia Rudge – krížovec

Xerochrysum Tzvelev – slamienska (syn. slamihá)

Xeronema Brongn. et Gris – xeronéma

Xerosicyos Humbert – suchorast

Z

Zaluzianskya F. W. Schmidt, nom. cons. – zalužianka (syn. zaluzianskya)

Zamioculcas Schott – zamiovec (syn. zamiokulkas)

Zenobia D. Don – zenóbia

Zigadenus Michx. – smrťonos

Mená medzirodových krížencov

×*Angulocaste* Hort. [*Anguloa* × *Lycaste*] – angulokasta

×*Crataemespilus* E. G. Camus [*Crataegus* × *Mespilus*] – hlohomišpuľa

×*Cryptbergia* Hort. ex R. G. Wilson et C. Wilson [*Cryptanthus* × *Billbergia*] – kryptbergia

×*Cupressocyparis* Dallim. [*Cupressus* × *Xanthocyparis*] – cyprusovec

×*Fatshedera* Guillaumin [*Fatsia* × *Hedera*] – brečtanovec

×*Heucherella* H. R. Wehrh. [*Heuchera* × *Tiarella*] – heucherka

×*Keferanthes* Hort. [*Cochleanthes* × *Kefersteinia*] – keferant

×*Mahoberberis* C. K. Schneid. [*Mahonia* × *Berberis*] – mahodráč

×*Odontioda* Hort. [*Odontoglossum* × *Cochlioda*] – odoncioda

×*Pyronia* H. J. Veitch ex Trab. [*Cydonia* × *Pyrus*] – dulovník

×*Sorbopyrus* C. K. Schneid. [*Pyrus* × *Sorbus*] – jarabinovec (syn. hruškojarabina)

×*Staparesia* G. D. Rowley [*Stapelia* × *Tavaresia*] – staparézia

×*Triticosecale* Wittm. ex A. Camus [*Triticum* × *Secale*] – tritikale

Revidované slovenské mená po zmene vedeckých mien

- Acanthopanax* (Decne. et Planch.) Miq.
– syn. pre *Eleutherococcus* Maxim.
– všehojovec (syn. akantopanax)
- Achras* L. – syn. pre *Manilkara* Adans.,
nom. cons. – manilkara (syn. sapodila)
- Aconogon* (Meisn.) Rechb. – syn. pre
Koenigia L. – horčiakovce (syn. akonogon)
- Acroclinium* A. Gray – syn. pre *Rhodanthe*
Lindl. – slamienka (syn. slamihovka)
- Acroptilon* Cass. – syn. pre *Rhaponticum*
Vaill. – rapontík (syn. panevädzník)
- Agaloma* Raf. – syn. pre *Euphorbia* L.
– mliečnik (syn. mliečnikovka)
- Aizopsis* Grulich – syn. pre *Sedum* L. – roz-
chodník (syn. aizopsis)
- Amaracus* Gled. – syn. pre *Origanum* L.
– pamajorán (syn. amarak)
- Anacharis* Rich. – syn. pre *Elodea* Michx.
– vodomor
- Apoleia* Raf. – syn. pre *Callisia* Loeffl.
– kalízia (syn. apoleleja)
- Aptenia* N. E. Br. – syn. pre
Mesembryanthemum L., nom. cons.
– poludňovka (syn. apténia)
- Arachnospermum* F. W. Schmidt – syn. pre
Podospermum DC., nom. cons. – hadí
koreň (syn. nohoplodec)
- Arecastrum* (Drude) Becc. – syn. pre
Syagrus Mart. – kokosovec
- Arequipa* Britton et Rose – syn. pre
Oreocereus (A. Berger) Riccob. –
oreocereus (syn. arequipa)
- Barosma* Willd., nom. cons. – syn. pre
Agathosma Willd., nom. cons. – buko
(syn. zápašnica)
- Bartschella* Britton et Rose – syn. pre
Mammillaria Haw., nom. cons. – ma-
milária (syn. bartšela)
- Batatas* Choisy – syn. pre *Ipomoea* L.,
nom. cons. – povojník
- Belamcanda* Adans., nom. cons. – syn. pre
Iris L. – kosatec (alt. leopardovka, syn.
anginovník)
- Beloperone* Nees – syn. pre *Justicia* L.
– justicia (syn. beloperóna)
- Bilderdykia* Dumort. – syn. pre *Fallopia*
Adans. – pohánkovec (syn. bilderdy-
kia, pohánka)
- Biota* (D. Don) Endl. – syn. pre *Platycladus*
Spach – tujovec (syn. biota, zeravec)
- Bonafousia* A. DC. – syn. pre
Tabernaemontana Plum. ex L. – gu-
ľovník (syn. bonafúzia)
- Boussingaultia* Kunth – syn. pre *Anredera*
Juss. – anredera (syn. buséngolcia)
- Brachiararia* (Trin.) Griseb. – syn. pre
Urochloa P. Beauv. – prosovka (syn.
brachiária)
- Brachyactis* Ledeb. – syn. pre
Symphotrichum Nees – astra
- Brasilicactus* Backeb., nom. cons. – syn.
pre *Parodia* Speg., nom. cons. – paro-
dia (syn. braziliokaktus)
- Bruckenthalia* Rechb. – syn. pre *Erica* L.
– vresovec (syn. brukentália)
- Bulbocodium* L. – syn. pre *Colchicum* L.
– jesienka (syn. bulbokódium)
- Calocarpum* Pierre – syn. pre *Pouteria*
Aubl. – poutéria (syn. sapota)
- Calycocorsus* F. W. Schmidt – syn. pre
Willemetia Neck. – jastrabníkovec
- Caryophyllus* Mill. – syn. pre *Syzygium* P.
Browne ex Gaertn., nom. cons. – klin-
čekovec (syn. hrebíčekovec)
- Cephaelis* Sw., nom. cons. – syn. pre
Carapichea Aubl. – uragoga (syn. ipe-
kakuána)
- Cernohorskya* Á. Löve et D. Löve – syn.
pre *Arenaria* L. – piesočnica (syn.
skalnatka)
- Chamaebuxus* (DC.) Spach – syn. pre
Polygala L. – horčinka (syn. bu-
xušteľ)

- Chamaecereus* Britton et Rose – syn. pre *Echinopsis* Zucc. – ježovník (syn. chamaecereus, fackľovček)
- Chamaesyce* Gray – syn. pre *Euphorbia* L. – mliečnik (syn. prýšťovka)
- Chamomilla* Gray – syn. pre *Matricaria* L. – rumanček
- Cheiranthus* L. – syn. pre *Erysimum* L. – horčičník (alt. cheirant, syn. cheir)
- Chionodoxa* Boiss. – syn. pre *Scilla* L. – scila (syn. modravka)
- Chlorophora* Gaudich. – syn. pre *Maclura* Nutt. – maklura (syn. chlorofora)
- Chorisia* Kunth – syn. pre *Ceiba* Mill. – vlnovec (syn. chorisia)
- Chrysalidocarpus* H. Wendl. – syn. pre *Dypsis* Noronha ex Mart. – zlatoplodec (syn. areka, chryzalidokarp)
- Cnicus* L., nom. cons. – syn. pre *Centaurea* L., nom. cons. – benedikť
- Cochemieia* (K. Brandege) Walton – syn. pre *Mammillaria* Haw., nom. cons. – mamilária (syn. kochemia)
- Colocynthis* Mill. – syn. pre *Citrullus* Schrad., nom. cons. – kolokvinta
- Corozo* Jacq. ex Giseke – syn. pre *Elaeis* Jacq. – olejníca (syn. korozo)
- Cusparia* Humb. – syn. pre *Angostura* Roem. et Schult. – angostura (syn. kusparia)
- Cryophytum* N. E. Br. – syn. pre *Mesembryanthemum* L., nom. cons. – poludňovka
- Cudrania* Trécul., nom. cons. – syn. pre *Maclura* Nutt. – maklura (syn. kudrania)
- Cynoxylon* (Raf.) Small – syn. pre *Cornus* L. – drieň (syn. svíbovec)
- Daedalacanthus* T. Anderson – syn. pre *Eranthemum* L. – erantéma (syn. dédalakant)
- Dammara* Link – syn. pre *Agatis* Salisb., nom. cons. – damarovník
- Dendrobenthamia* Hutch. – syn. pre *Cornus* L. – drieň (syn. drieňovka)
- Dipladenia* A. DC. – syn. pre *Mandevilla* Lindl. – mandevila (syn. dipladenia)
- Dolichos* L. – syn. pre *Vigna* Savi, nom. cons. – vigna (syn. lablab)
- Dolichothele* (K. Schum.) Britton et Rose – syn. pre *Mammillaria* Haw., nom. cons. – mamilária (syn. dolichotela)
- Duchesnea* Sm. – syn. pre *Potentilla* L. – nátržník (alt. pajahoda)
- Duschekia* Opiz – syn. pre *Alnus* Mill. – jelša
- Elaterium* Mill. – syn. pre *Ecballium* A. Rich., nom. cons. – tekvičník
- Epiphyllopsis* Backeb. et F. M. Knuth – syn. pre *Rhipsalidopsis* Britton et Rose – ripsalkovec (syn. epifylovka)
- Eriocereus* (A. Berger) Riccob. – syn. pre *Harrisia* Britton – harisia (syn. erioceerus)
- Erioglossum* Blume – syn. pre *Lepismium* Blume – mydlovec
- Ervatamia* (A. DC.) Stapf – syn. pre *Tabernaemontana* Plum. ex L. – guľovník (syn. ervatamia)
- Erythrobalanus* (Spach) O. Schwarz – syn. pre *Quercus* L. – dub (syn. erytrobalanus)
- Exogonium* Choisy – syn. pre *Ipomoea* L., nom. cons. – povojník (syn. jalapa, purga)
- Fortunella* Swingle – syn. pre *Citrus* L. – citrónovník (syn. kumkvát)
- Gale* Duhamel – syn. pre *Myrica* L. – vresna (syn. vresnovka)
- Gaura* L. – syn. pre *Oenothera* L. – pupalka
- Grammica* Lour. – syn. pre *Cuscuta* L. – kukučina (syn. kukučínovec)
- Gregoria* Gosse – syn. pre *Androsace* L. – pochybok (syn. gregoria)
- Grossheimia* Sosn. et Takht. – syn. pre *Centaurea* L., nom. cons. – nevädza (syn. groshajmia)
- Gymnocactus* Backeb. – syn. pre

- Turbincarpus* Buxb. et Backeb. – turbinikarpus (syn. gymnokaktus)
- Gymnocereus* Backeb. – syn. pre *Browningia* Britton et Rose – brovningia (syn. gymnocereus)
- Hamatocactus* Britton et Rose – syn. pre *Thelocactus* (K. Schum.) Britton et Rose – telokaktus (syn. háčikovec)
- Haynaldia* Schur – syn. pre *Dasyphyrum* (Coss. et Durieu) T. Durand – huňačka (syn. haynaldia)
- Helminthia* Juss. – syn. pre *Helminthotheca* Vaill. – horčíkovec (syn. helmintia)
- Homalocephala* Britton et Rose – syn. pre *Echinocactus* Link et Otto – echinokaktus (syn. homalocefala)
- Horridocactus* Backeb. – syn. pre *Eriosyce* Phil. – eriosyka
- Hydatella* Diels – syn. pre *Trithuria* Hook. fil. – jazernatka (syn. vodniatka)
- Hymenocyclus* Dinter et Schwantes – syn. pre *Malephora* N. E. Br. – malefóra (syn. Hymenocyklus)
- Imperatoria* L. – syn. pre *Peucedanum* L. – smlďník (alt. všeliak)
- Iridodictyum* Rodion. – syn. pre *Iris* L. – kosatec (syn. kosatček)
- Jambosa* Adans., nom. cons. – syn. pre *Syzygium* P. Browne ex Gaertn., nom. cons. – klinčekovec (syn. hrebíčkovec)
- ×*Lazarolus* Medik. – syn. pre ×*Sorbopyrus* C. K. Schneid. – jarabinovec
- Leptocladodia* Buxb. – syn. pre *Mammillaria* Haw., nom. cons. – mamilária (syn. leptokladodia)
- Leucosinapis* Spach – syn. pre *Sinapis* L. – horčica (syn. bielohorčica)
- Leuzea* DC. – syn. pre *Rhaponticum* Vaill. – rapontík (syn. leuzea)
- Liriosma* Poepp. – syn. pre *Dulacia* Vell. – dulácia (syn. liriosma)
- Littonia* Hook. – syn. pre *Gloriosma* L. – gloriozma (syn. litónia)
- Lobivia* Britton et Rose – syn. pre *Echinopsis* Zucc. – ježovník (syn. lobivia)
- Lophochloa* Rchb. – syn. pre *Rostraria* Trin. – ometlinec
- Lycopersicon* Mill. – syn. pre *Solanum* L. – rajčiak
- Lytocaryum* Toledo – syn. pre *Syagrus* Mart. – kokosovec (syn. lytokaryum)
- Mammillopsis* (E. Morren) F. A. C. Weber ex Britton et Rose – syn. pre *Mammillaria* Haw., nom. cons. – mamilária (syn. Pamamilária)
- Mammilloydia* Buxb. – syn. pre *Mammillaria* Haw., nom. cons. – mamilária (syn. mamiloidia)
- Marginatocereus* Backeb. – syn. pre *Lophocereus* (A. Berger) Britton et Rose – hrboľovec (syn. marginatoocereus)
- Mediolobivia* Backeb. – syn. pre *Aylostera* Speg. – ajlostera (syn. mediolobivia)
- Melo* Adans. – syn. pre *Cucumis* L. – melón
- Methysticodendron* R. E. Schult. – syn. pre *Brugmansia* Pers. – durmanec
- Michelia* L. – syn. pre *Magnolia* L. – magnólia (syn. michélia)
- Microcoelum* Burret et Potzdal – syn. pre *Syagrus* Mart. – kokosovec
- Monadenium* Pax – syn. pre *Euphorbia* L. – mliečnik
- Morawetzia* Backeb. – syn. pre *Oreocereus* (A. Berger) Riccob. – oreocereus (syn. moravecia)
- Muiria* N. E. Br. – syn. pre *Gibbaeum* Haw. ex N. E. Br. – hrbatec (syn. muiria)
- Myrrhoides* Heist. ex Fabr. – syn. pre *Chaerophyllum* L. – krkoška (syn. naduteč)
- Neochilenia* Backeb. ex Dözl – syn. pre *Eriosyce* Phil. – eriosyka (syn. neochilenia, neočilénia)
- Neoporteria* Britton et Rose – syn. pre *Eriosyce* Phil. – eriosyka (syn. neoportéria)

- Nicodemia* Ten. – syn. pre *Buddleja* L. – budleja (syn. nikodémia)
- Nopalea* Salm-Dyck – syn. pre *Opuntia* Mill. – opuncia (syn. nopál)
- Nopalxochia* Britton et Rose – syn. pre *Disocactus* Lindl. – disokaktus (syn. nopálovec)
- Notocactus* (K. Schum.) Frič – syn. pre *Parodia* Speg., nom. cons. – parodia (syn. notokaktus)
- Orbignya* Mart. ex Endl. – syn. pre *Attalea* Kunth – atalea (syn. orbignya)
- Osmaronia* Greene, nom. illeg. – syn. pre *Oemleria* Rchb. – čerešňovka (syn. osmarónia)
- Pavia* Mill. – syn. pre *Aesculus* L. – pagaštan (syn. pávia)
- Pentaphylloides* Duhamel – syn. pre *Dasiphora* Raf. – nátržníkovec
- Perovskia* Kar. – syn. pre *Salvia* L. – šalvia (syn. perovskia)
- Petilium* Ludw. – syn. pre *Fritillaria* L. – korunka
- Phaeosphaerion* Hassk. – syn. pre *Commelina* L. – podenka
- Pharbitis* Choisy, nom. cons. – syn. pre *Ipomoea* L. – povojník
- Plectocephalus* D. Don – syn. pre *Centaurea* L., nom. cons. – nevädza (syn. nevädzovka)
- Polakowskia* Pittier – syn. pre *Sechium* P. Browne, nom. cons. – ľubienkovec (syn. polakovskia)
- Polygaloides* Agosti – syn. pre *Polygala* L. – horčinka (syn. krušpánovec)
- Poncirus* Raf. – syn. pre *Citrus* L. – citrónovník (syn. Citrónovec)
- Porfiria* Boed. – syn. pre *Mammillaria* Haw. – mamilária (syn. porfíria)
- Pratia* Gaudich. – syn. pre *Lobelia* L. – lobelka (syn. prátia)
- Preslia* Opiz – syn. pre *Mentha* L. – mäta
- Pseudocalymma* A. Samp. et Kuhlmann. – syn. pre *Mansoa* DC. – mansoa
- Pseudobivia* (Backeb.) Backeb. – syn. pre *Echinopsis* Zucc. – ježovnik (syn. pseudobivia)
- Pseudomammillaria* Buxb. – syn. pre *Mammillaria* Haw. – mamilária (syn. pseudomamilária)
- Puna* R. Kiesling – syn. pre *Maihueniopsis* Speg. – majhuéniovec
- Pyrrhocactus* A. Berger – syn. pre *Eriosyce* Phil. – eriosyka
- Reynoutria* Houtt. – syn. pre *Fallopia* Adans. – kridlatka
- Rhedia* L. – syn. pre *Garcinia* L. – garcínia (syn. rédia)
- Rhipsalidopsis* Britton et Rose – syn. pre *Schlumbergera* Lem. – šlumbergera (syn. ripsalkovec)
- Rhoeo* Hance – syn. pre *Tradescantia* Ruppium ex L. – tradeskancia (alt. reo)
- Rochea* DC. – syn. pre *Crassula* L. – tučnolist (syn. rochea, rošea)
- Roseocereus* Backeb. – syn. pre *Harrisia* Britton – harisia (syn. rozeocereus)
- Rosmarinus* L. – syn. pre *Salvia* L. – rozmarín
- Rubrivena* M. Král – syn. pre *Koenigia* L. – horčíakovec
- Sagus* Steck – syn. pre *Metroxylon* Rottb., nom. cons. – ságovník
- Saintpaulia* H. Wendl – syn. pre *Streptocarpus* – fialkovka (syn. senpólia)
- Salisburia* Sm. – syn. pre *Ginkgo* L. – ginko (syn. salisbúria)
- Sarcocca* Raf. – syn. pre *Phytolacca* L. – líčidlo (syn. líčidlovka)
- Scheelea* H. Karst. – syn. pre *Attalea* Kunth – atalea (syn. šelea)
- Schizostylis* Back. et Harv. – syn. pre *Hesperantha* Ker Gawl. – súmračník (syn. schizostyl)
- Setiechinopsis* (Backeb.) de Haas – syn. pre *Echinopsis* Zucc. – ježovnik
- Sinarundinaria* Nakai – syn. pre *Fargesia* Franch. – trstinovec (syn. bambus, trstovník, rákosovec)

- Solenospermum* Zoll. – syn. pre *Lophocereus* (A. Berger) Britton et Rose – vajcopolodka
- Solenostemon* Thonn. – syn. pre *Plectranthus* L. Hér. – plektrant (syn. koleus)
- Solisia* Britton et Rose – syn. pre *Mammillaria* Haw. – mamilária (syn. solisia)
- Spathulata* (Boriss.) Á. Löve et D. Löve – syn. pre *Sedum* L. – rozchodník (syn. rozchodec)
- Specularia* Heist. ex A. DC. – syn. pre *Legousia* Durande – zrkadlovka
- Stemmacantha* Cass. – syn. pre *Rhaponticum* Vaill. – rapontík (syn. stemakanta)
- Stenactis* Cass. – syn. pre *Erigeron* L. – turica (alt. hviezdnik)
- Stephanophysum* Pohl – syn. pre *Ruellia* L. – vencovník
- Stephanotis* Thouars – syn. pre *Marsdenia* R. Br., nom. cons. – marsdénia (syn. vencovec)
- Sulcorebutia* Backeb. – syn. pre *Rebutia* K. Schum. – rebúcia
- Synadenium* Boiss. – syn. pre *Euphorbia* L. – mliečnik (syn. mliekovec)
- Talauma* Juss. – syn. pre *Magnolia* L. – magnólia (syn. talauma)
- Tillaea* L. – syn. pre *Crassula* L. – tučnosť (alt. tilovka)
- Tischleria* Schwantes – syn. pre *Carruanthus* (Schwantes) Schwantes – karuant (syn. tišleria)
- Toumeyia* Britton et Rose – syn. pre *Sclerocactus* Britton et Rose – sklerokaktus (syn. tumeja)
- Trichocereus* (A. Berger) Riccob. – syn. pre *Echinopsis* Zucc. – ježovník (syn. trichocereus)
- Tripetaleia* Siebold et Zucc. – syn. pre *Elliotia* Muhl. ex Elliott – krutičnelka
- Uragoga* Baill. – syn. pre *Carapichea* Aubl. – uragoga
- Urginea* Steinh. – syn. pre *Drimia* Jacq. ex Willd. – drímia (syn. urginea)
- Venidium* Less. – syn. pre *Arctotis* L. – medved'uška (syn. venidia, venidium)
- Vetiveria* Lem.-Lis. – syn. pre *Chrysopogon* Trin., nom. cons. – zlatá brada (syn. vetivéria)
- Voandzeia* Thouars – syn. pre *Vigna* Savi, nom. cons. – vigna (syn. podzemník)
- Wilcoxia* Britton et Rose – syn. pre *Echinocereus* Engelm. – ježica
- Wintera* Murray – syn. pre *Drimys* J. R. Forst. et G. Forst. – pálivec
- Xanthoxalis* Small – syn. pre *Oxalis* L. – kyslička (syn. kysličkovec)
- Xiphium* Mill. – syn. pre *Iris* L. – kosatec (syn. kosatčík)
- Yulania* Spach – syn. pre *Magnolia* L. – magnólia (syn. michélie)
- Zebrina* Schnizl. – syn. pre *Tradescantia* L. – tradeskancia (syn. zebřina)
- Zygocactus* K. Schum. – syn. pre *Schlumbergera* Lem. – šlumbergera (syn. zygokaktus)

Súhrn

Spolu sme vytvorili alebo revidovali 1 339 slovenských mien rodov cievnatých rastlín vrátane 13 mien medzirodových krížencov a 174 rodov (vrátane jedného medzirodového kríženca), ktoré v nedávnom období prešli taxonomickými zmenami a bolo potrebné vyjadriť sa k ich slovenskému

menu. Niektorých slovenských mien sa táto zmena nedotkla, napr. rozmarínu (v súčasnosti je súčasťou rodu *Salvia* L. – šalvia) alebo benedikta (bol začlenený do rodu *Centaurea* L. – nevädza), ale upozorňujeme na niekoľko zmien zaužívaných mien izbových alebo záhradníckych rastlín. Napríklad senpólia (známejšia pod ľudovým menom africká fialka) má nové platné meno fialkovka; zygokaktus, ľudovo nazývaný vianočný kaktus, sa nazýva šlumbergera; leopardovka (známa aj ako angínovník) má meno kosatec; kudránia sa správne volá maklura a perovskia bola premenovaná na šalviu. Všetkých 173 zmenených rodov sme vyňali z priebežného poradia a začlenili do aktuálneho dielu série.

Opravy a doplnky

V prvej časti série (Kultúra slova 2020, č. 2) sme nedopatrením uviedli nesprávne vročenie citovanej práce (Bayer a kol., 2017; správne Bayer a kol., 1948, pozri zoznam použitej literatúry). Opravujeme aj dve nasledujúce tam publikované mená:

Brasilicactus Backeb., nom. cons. – syn. pre *Parodia* Speg., nom. cons. – parodia (na str. 97 nesprávne ako brazíliokaktus),

Bunchosia Rich. ex Kunth – kávovec (na str. 98 pod nadbytočným menom bunchózia).

V druhej časti série (Kultúra slova 2020, č. 3) vypadlo revidované meno pre jeden rod:

Hyacinthella Fabr. – hyacintka (syn. hyacintec).

Poďakovanie

Ďakujeme všetkým členom Nomenklatorickej komisie Slovenskej botanickej spoločnosti pri Slovenskej akadémii vied za kontrolu mien, osobitne Mgr. Anne Bérešovej, PhD., Mgr. Alici Hindákovej, PhD., a Mgr. Viktorovi Kučerovi, PhD., za kontrolu nových mien a ich konfrontáciu s menami nižších rastlín a hubovitých organizmov z hľadiska možnej homonymie. Naše úprimné poďakovanie patrí aj členom „užšieho poradného zboru“ z oboch sekcií cievnatých rastlín za kritické posúdenie všetkých navrhovaných aj revidovaných mien, postupne publikovaných v jednotlivých častiach série: doc. Ing. Pavlovi Eliášovi, PhD., RNDr. Ive Hodálovej, CSc., Ing. Jaromírovi Kučerovi, PhD., RNDr. Mgr.

theol. Dominikovi Romanovi Letzovi, PhD., OP, prof. RNDr. Pavlovi Mártonfimu, PhD., a doc. RNDr. Ingrid Turisovej, PhD. V neposlednom rade ďakujeme redakcii Kultúry slova za možnosť publikovania série terminologických súpisov.

LITERATÚRA

- ANONYMUS: Minipríručka rastliny. Bratislava: Ikar 2017. 192 s. [Preložil Marián Pochylý.]
- BAYER, Emil – HRABĚ, Sergej – KOSTROŇ, Karel – ZAVŘEL, Jan: Zásady českého zoologického názvosloví. In: Sborník Vysoké školy zemědělské v Brně, 1948, Fakulta lesnická, sign. D31, s. 1 – 55.
- ČERVENKA, Martin – ČINČURA, František – JASIČOVÁ, Mária – ZÁBORSKÝ Ján: Slovenské botanické názvoslovie. Bratislava: Príroda 1986. 520 s.
- HRABOVSKÝ, Michal – KLIMENT, Ján – GURIČANOVÁ, Dana: Nové slovenské mená subtropických a tropických úžitkových rastlín. 1. Rody začínajúce sa písmenom A – C. In: Kultúra slova, 2019, roč. 53, č. 2, s. 80 – 90.
- HRABOVSKÝ, Michal – KLIMENT, Ján – GURIČANOVÁ, Dana: Nové slovenské mená subtropických a tropických úžitkových rastlín. 2. Rody začínajúce sa písmenom D – L. In: Kultúra slova, 2019, roč. 53, č. 3, s. 151 – 159.
- HRABOVSKÝ, Michal – KLIMENT, Ján – GURIČANOVÁ, Dana – KUČERA, Jaromír – ELIÁŠ, Pavol ml.: Nové slovenské mená subtropických a tropických úžitkových rastlín. 3. Rody začínajúce sa písmenom M – R. In: Kultúra slova, 2019, roč. 53, č. 4, s. 219 – 226.
- HRABOVSKÝ, Michal – KLIMENT, Ján – GURIČANOVÁ, Dana – KUČERA, Jaromír – ELIÁŠ, Pavol ml.: Nové slovenské mená subtropických a tropických úžitkových rastlín. 4. Rody začínajúce sa písmenom S – Z. In: Kultúra slova, 2019, roč. 53, č. 5, s. 270 – 278.
- HRABOVSKÝ, Michal – ZAHRADNÍKOVÁ, Eva – KLIMENT, Ján: Morfológia, taxonómia a menoslovie paliem (Arecaceae). In: Bulletin Slovenskej botanickej spoločnosti, roč. 41, s. 141 – 158.
- KLIMENT, Ján – FERÁKOVÁ, Viera – GOLIAŠOVÁ, Kornélia – HINDÁK, František – HINDÁKOVÁ, Alica – HODÁLOVÁ, Iva – KOCHJAROVÁ, Judita – KUBINSKÁ, Anna – LACKOVIČOVÁ, Anna – LIZOŇ, Pavel – MARHOLD, Karol – MÁRTONFI, Pavol: Zásady, pravidlá a odporúčania pre tvorbu a revíziu slovenského menoslovja siníc, rias, húb a rastlín. In: Bulletin Slovenskej botanickej spoločnosti, 2017, roč. 39, suplement 1, s. 1 – 79.
- KLIMENT, Ján – HRABOVSKÝ, Michal – KUČERA, Jaromír – GUTTOVÁ, Anna – HINDÁKOVÁ, Alica – GURIČANOVÁ, Dana: Rodová homonymia v slovenskom odbornom botanickom menosloví a jej riešenie. In: Kultúra slova, 2019, roč. 53, č. 6, s. 335 – 341.
- LUX, Alexander – STANÍK, Roman: Všetko o kaktusoch. Bratislava: Slovart 1992. 96 s.
- RINGLANDOVÁ, Holly: Stratené kvety Alice Hartlovej. Bratislava: Fortuna Libri 2018. 400 s. [Preložila Veronika Fričová.]
- RITTERSHAUSENOVÁ, Sara: Spokojná orchidea. Bratislava: Ikar 2019. 144 s. [Preložila Ivana Svitková.]
- SIMMONDSOVÁ, Monique – HOWESOVÁ, Melanie-Jayne – IRVING, Jason: Herbár liečivých rastlín s abecedným sprievodcom a domácimi receptami. Bratislava: Príroda 2018. 224 s. [Preložila Ivana Svitková.]

ZO STUDNICE RODNEJ REČI

---

*Kto je hladný, zje aj zemiak chladný
(o názvoch zemiakov z historickej perspektívy)*

ADRIANA FERENČIKOVÁ

Zemiaky vnímame ako jednu zo základných zložiek našej potravinovej základne a obrazne sa o nich vyjadrujeme aj ako o našom druhom chlebe. Ľudová povrávka z titulu tohto príspevku je asi tiež známa nielen v Turci, kde ju zachytil nárečový výskum. „Kde sú zemiaky, tam sa nehladuje,“ konštatoval Boris Filan v jednom pokračovaní cyklickej rozhlasovej relácie Pálenica, venovanom pôvodu, pestovaniu aj hospodárskemu využitiu tejto kultúrnej rastliny.¹

Je všeobecne známe, že domovskou krajinou zemiakov je Južná Amerika. Ich prvými pestovateľmi, a to už pred dvoma tisícročiami, boli Inkovia. V tejto časti sveta dodnes rastie a na trhoch sa ponúka najviac rozmanitých druhov. Ich vzhľad zhodnotil Boris Filan slovami: „Predávajú sa pyšne ako kvety a ovocie.“

Do Európy sa zemiaky dostali v druhej polovici 16. storočia. Podľa Encyklopédie Slovenska (6. zv., 1982, s. 560) sa tak stalo v roku 1565. Encyclopaedia Beliana (3. zv., 2003, s. 530) však uvádza, že sa o to zaslúžil anglický admirál a moreplavec Francis Drake. Ten v rokoch 1585 – 1586 v službách Anglicka viedol vojenskú výpravu proti španielskym kolóniám v Strednej Amerike. V odbornej literatúre sa však možno stretnúť aj s menami iných „prvoimportérov“.

Príspevok vznikol v rámci grantového projektu VEGA č. 2/0126/18 Slovník slovenských nárečí. V príspevku sa uvádzajú názvy obcí a ich okresov v súlade s koncepciou Slovníka slovenských nárečí, t. j. podľa administratívneho členenia z r. 1948 (porov. Slovník slovenských nárečí I, 1994, s. 38 – 39).

¹ Reláciu vysielal Slovenský rozhlas 19. 3. 2013.

Keď sa v Európe k zemiakom, spočiatku považovaným len za okrasnú rastlinu a pestovaným iba v záhradkách, prekonala dlhšie trvajúca nedôvera ako k jedlým plodom a ich pestovanie sa postupne ujímalo a rozširovalo, prinieslo to aj výrazný úspech v boji proti hladu. Náš osvietený „encyklopedista“ Juraj Fándly takto ocenil zemiaky v diele *Pilní domajši a poľní hospodár*: „Krumpl'e k odehnaní hladu téš dar boží sú. Kdo s nimi ňekedi hlad ze žalúdka ľebo aspon svéj chuťi všetečnosť odehnal, ňech d'ekuje pánovi Frančiškovi Drake, ... ktorí tuto úrodu z Amerikánskej krajini do našich európejských krajín preňesol v roku 1586.“²

Encyklopédia Slovenska hovorí, že u nás sa zemiaky začali pestovať v 18. stor. a že prvú písomnú zmienku o nich nám zanechal mních Cyprián z Červeného Kláštora v svojom latinsko-nemeckom herbári z r. 1768³. Doklady, ktorými sa v Historickom slovníku slovenského jazyka (ďalej HSSJ) ilustrujú heslové slová **zemiak**, **švábka** a dvojslovný názov **zemské jablko** s významom „zemiak“ (p. v hesle **zemský**) však tieto údaje vyvracajú a dosvedčujú, že na Slovensku sa zemiaky pestovali už koncom 17. stor. Z testamentu, ktorý bol r. 1691 napísaný v Krupine, pochádza doklad *tak tež y zemiaky legugem* (t. j. porúčam); názvy *zemske gablko*, *sswabky* eviduje Nomenclator pružinský zo 17. storočia (p. HSSJ VII, s. 271 – 272) a výpoveď, že *bude maistrowy gesste otec po dwa roky po tri vrece swabky na swoge pole sadit*, citovaná z dohody písanej v r. 1698 v Nemeckej Ľupči, je zároveň aj dôkazom, že v tom čase sa už v Liptove švábka sadila na veľkej ploche (porov. HSSJ V, s. 688).

Historický slovník slovenského jazyka však zaznamenal a dokladmi z 18. stor. potvrdil aj rovnoznačné heslové slová **bandurka**, **erdepl'a**, **gruľa**, **grumbír**, **krumpel'**, **krumpl'a**, **repa**, **zemča** (s.), **zemčák**. Táto pestrosť synonymných výrazov dobre odráža skutočnosť, že zemiaky ako kultúrna plodina k nám dlhší čas prenikali rozličnými cestami z rôznych inojazyčných oblastí a ich názvy sa v našich nárečiach rozlične zvukovo aj tvarovo modifikovali. Napríklad z hornonemeckého slova *Grundbirne* (t. j. zemská hruška), resp. z jeho tamjších nárečových obmien, pochádzajú naše nárečové podoby *krumpl'e (-le)*, *krompl'e (-le)*, *krumpole*, *krompele*, *kompere*,

² Prvé dve časti tohto Fándlyho diela vyšli r. 1792 v Trnave. Citácie sú z jeho upraveného vydania vo Vydavateľstve Tatran r. 1990.

³ Pozri c. d., 6. zv., 1982, s. 560.

*krompere, krompachi, grumbír, grule*⁴. K nim možno pridať aj slovo *koľempír* (z maď. *kolompír*), ktoré Fándly, veľký propagátor pestovania a spôsobov využitia zemiakov, tiež uvádza v rade synonymým slova *krumpl'e* ako základného názvu – porov.: „krumpl'e alebošto koľempír, podzemské jablka (Erdepfl'e), zemnáki, zemáki, švábska repa, švábka“⁵.

Paralelné použitie synonymných názvov v súdobých textoch popularizačného či náučného charakteru mohlo vyplývať z úsilia autorov vyjsť v ústrety čitateľom z nárečovo odlišných oblastí. Napr. autor spisu *Natvralis historiae compendivm* (Levoča, 1795) A. Kralowanszky k názvu botanickému termínu *Solanum tuberosum* priradil slová *sswabka, grule* (porov. HSSJ I, s. 384), L. Bartolomeides v popularizačnom dielku z r. 1798 za slovom *grule* v zátvorke uvádza jeho územné synonymá *zemčaky, krumple* (porov. HSSJ II, s. 148) a časovo presne nezaradený kalendár z 18. st. pouča, kedy treba *grumbiri neb erdäpfle sadit* (porov. HSSJ II, s. 148)⁶. Rovnaký jav v zápisoch lokálneho charakteru, napr. v spojení *kapustu a repu, swapku rečenu*, zaznačenom r. 1770 v oravskej obci Krivá (porov. HSSJ V, s. 49), možno interpretovať ako prechodnú fázu v ustaľovaní jedného zo synonym v slovnjej zásobe menšieho nárečového celku.

Anton Bernolák v *Slowári* pri hesle *krumpl'a* uvádza synonymický rad *švábka, zemák, podzemné (podzemské) jablko, švábská repa*. M. Majtánová upozornila, že tieto názvy okrem spojenia *podzemné/podzemské jablko* sú aj samostatnými heslami. Podľa jej mienky ho Bernolák medzi heslá nepojal, lebo je kalkom nemeckého názvu *Erdapfel*, a do vtedajšej spisovnej slovenčiny z Fándlyho diela neprevzal ani slovo *zemnák* ako nadbytočný variant slova *zemák*, ani výrazy *erdepl'e* a *koľempír* ako adaptácie cudzích názvov (Majtánová, 1992, s. 131).

V štúrovskej slovenčine nadobúdalo prevahu slovo *zemiak* a v 70. rokoch 19. stor. už malo v spisovnom jazyku nielen pevnú pozíciu názvu, lež aj funkciu botanického termínu. Môžu nás o tom presvedčiť aj príspevky, ktorými nové poznatky o zemiakoch rozširoval K. G. Zechenter Laskomerský (1872, 1874, 1876).

⁴ Podrobnejšie Habovštiak, 1973.

⁵ Porov. Fándly, 1990, s. 84.

⁶ Pramene sa uvádzajú v HSSJ VII, s. 525, 530, 531.

Ale vráťme sa ešte k pomenovaniu *podzemské jablko*, *podzemné jablko*. Tým, že ich Bernolák neuvádza v samostatnom hesle, naznačil aj ich miesto na okraji spisovnej slovnej zásoby. V Piľnom domajšom a poľnom hospodárvi Fándly spojenie *podzemské jablko* uviedol iba ako jedno zo synonym názvu *krumple*, ktorý sám na označenie zemiakov dôsledne používa. V stručnej kapitolke s nadpisom O krumplách (s. 84 – 85) však pod slovom *jablko* má na mysli zemiakovú hľuzu. Porovnaj: „Jedno jablko prostredné môže sa rozkrojiť na štvoro a do jamek, do zemi poklást', každí kúšček osve. Lepšej sa sadá krumple celé svojíma drobníma jablkami. ... Vnať s krumplí ňestrhaj, aš pri konci mesíca srpňa, ľebo prekazíš zrosť jejích jablkám v zemi.“

Dôkaz, že v čase udomáčovania zemiakov na Slovensku sa na ich pomenovanie používali dvojslovné spojenia typu adjektívum + substantívum, môžeme vidieť v už spomenutom doklade *zemske gablko*, *sswabky* z rukopisu Nomenclator pružinský zo 17. stor. Severozápadoslovenská obec Pružiná leží v oblasti, kde ešte koncom minulého storočia dialektologický výskum v jazykových prejavoch starších používateľov nárečia v okolí Bytče zachytil v súčasnosti už zastarané slová *jabučina*, *jabučisko* s významom „zemiaková vňať“, „zemiačisko“. Z Českého jazykového atlasu môžeme vyčítať, že vo veľkej časti moravských nárečí sú výrazy *zemské jablko*, *jablko*, *jablúško* s významom „zemiak“ stále živou časťou ich slovnej zásoby⁷. A práve v spojení *zemské jablko* treba hľadať pôvod slova *zemiak*. To vzniklo rovnakým slovotvorným postupom, akým sa zo staršieho združeného pomenovania *švábka repa* s rovnakým významom vyvinulo slovo *švábka*. Územné rozloženie jednotlivých slovenských nárečových pomenovaní zemiakov kartograficky znázorňuje mapa v Slovenskom jazykovom atlase⁸. Tá ukazuje, že areál výskytu výrazov *zemiak*, *zemák* zahŕňa nárečia severozápadnej časti Slovenska a susedné turčianske nárečia s príahlymi nárečiami horného Ponitria. Český jazykový atlas (3. zv., s. 269) zas demonštruje, že tie moravské nárečia, v ktorých sa používajú výrazy *zemáki*, *zemňáki*, plynulo nadväzujú na severozápadoslovenskú nárečovú skupinu.

Charakteristickým prvkom kysuckých nárečí sú slovotvorné varianty *zemka* a *zemča*, najčastejšie používané v tvaroch množného čísla, ako na-

⁷ Porovnaj Český jazykový atlas 3, s. 268 – 270.

⁸ Pozri Habovštiak, 1984, s. 77.

príklad vo výpovediach: *Skodž do pivňice po zemki!* (Snežnica, o. Kysucké N. Mesto); *Ked' boli zemčata pohňite, nastruhali sa a upiekli polišňaki* (Zborov nad Bystricou, o. Kysucké N. Mesto).

Územne najrozšírenejší je názov *krumple* a jeho zvukové a slovotvorné obmeny. S výnimkou časti Záhoria ich používajú všetky nárečia juhozápadného Slovenska a celá skupina južnostredoslovenských nárečí okrem východného Gemera, kde sa zemiaky označujú slovom *grule* v zhode so spišskými nárečiami a s nárečiami severozápadného Šariša.

Vo väčšine šarišských nárečí a vo všetkých zemplínskych nárečiach sa v tomto význame používa slovo *bandurki*, v Šariši aj jeho variant *banduri*. Porovnaj: *Na jednom hoňe mali same banduri* (Medzany, o. Sabinov); *Veľo bandur nam pohňilo toho roku* (Dlhá Lúka, o. Bardejov); *Ma hlavu jag banduru* (V. Šariš, o. Prešov).

Pri výklade názvov *bandura*, *bandurka* etymológovia vychádzajú z názvu mesta Brandenburg⁹, v ňom má pôvod české slovo *brambora* a jeho početné foneticko-slovotvorné obmeny. Podoba *bandora*, používaná v severomoravskom a severočeskom pohraničí, by mohla napovedať, z ktorej oblasti sa prvé zemiaky zároveň aj s menom na východné Slovensko dovezli.

Toto slovo však môže prevapit' aj v inom ohľade. Kto si prečíta historický zápis *Y bandurky w nassich zahradoch mawame* z Beňadikoviec v severnom Šariši (HSSJ I, s. 110) dosvedčujúci, že výraz *bandurka* tam poznali už v roku 1771, hneď vie, o čom sa v ňom hovorí. A rovnako je každému jasný aj zmysel šarišského príslovia *Lepši doma bandurka, jak u cudzich pečenka*, ktoré do knihy Slovenské príslovie, porekadlá a úslovie pojal Adolf Peter Záturecký. No význam frazémy *zasekli ju/ho do bandurky*, ktorú v nej nájdeme tiež, dnes už sotva uhádnú aj najstarší Východoslováci. Zo Zátureckého výkladu v príslušnej poznámke sa dozvedáme, že *bandurkou* bol aj stredoveký drevený mučiarsky nástroj, v ktorom odsúdencovi do užšieho otvoru zasekli ruky a do širšieho hrdlo. A ten dostal meno podľa tvaru pripomínajúceho ukrajinský strunový nástroj.

Relatívne malá je aj oblasť výskytu názvu *švábka* – vlastný je len liptovským a dolnooravským nárečiam – a pod názvom *repa* sa zemiaky rozumejú

---

⁹ Podrobnejšie Machek, 1968, s. 63; Habovštiak, 1973, s. 72 – 73; Český jazykový atlas, s. 269.

iba na strednej a hornej Orave. Nárečia severného Záhoria sa takisto členia na dve časti podľa toho, či sa v nich zemiaky volajú *erteple* alebo *grumbír*. V abovských nárečiach, čiže v nárečiach obcí v okrese Košice a Moldava nad Bodvou, takto funguje výraz *kompere*.

Z názvov, ktoré v našich nárečiach označujú zemiaky všeobecne, má minimálnu územnú pôsobnosť výraz *bobále* – známy je iba v Brezovej pod Bradlom a v jej blízkom okolí¹⁰. Toto slovo v Slovníku slovenských nárečí (ďalej SSN), bohužiaľ, nenájde, no možno tam nájsť od neho odvodené slová *bobálovica* a *bobálovišče*, prvé vo význame „zemiaková polievka“, druhé „zemiaková vňat“, ilustrované dokladmi *Navar bobálovice na celí tiden; Ze suchím bobáloviščom sa aj kúrelo*.

V súvislosti s druhovými názvami zemiakov treba ešte pripomenúť, že slová *švábka*, *repa*, *grumbír* vyjadrujú singulárovou formou aj význam hromadnosti.

Postupné rozširovanie výsadby zemiakov neprinieslo len zmiernenie hladu v časoch neúrody obilnín, ale podmienilo aj obohatenie našej slovnjej zásoby o názvy veľkého množstva ich odrôd. Údaje, ktoré o tom doteraz získal dialektologický aj etnografický výskum, hovoria, že na pomenovanie jednotlivých druhov majú slovenské nárečia k dispozícii bohatú zásobu názvov ľudového pôvodu s rozličnou motiváciou a slovtvornou štruktúrou, ako i zvukovo a morfológicky adaptovaných odborných názvov slovenského aj cudzieho pôvodu. Kartotéka SSN v súčasnosti obsahuje viac ako 150 takýchto lexikálnych jednotiek.¹¹ Ich značná časť funguje ako lokálne alebo územné synonymá, čo podľa nášho názoru tiež svedčí o tvorivosti nárečí v oblasti pomenovania javov mimojazykovej skutočnosti.

V kartotéke SSN je slovo *odroda* zachytené iba v spojení s pestovaním viniča. V súvislosti so zemiakmi sa používajú výrazy *sorta*, *fajta*, *fajt* (s fonetickými variantmi *pajt*, *fant*), *fl'ok* – porovnaj: *Mój brad má dobrú*

---

¹⁰ Na prihraničnej moravskej strane ho v obci Suchov zaznačil F. Bartoš (1886, s. 309).

¹¹ Podľa R. Stoličnej (1974, s. 473) je veľké množstvo ľudových názvov zemiakových sort dôsledkom ich širokého uplatnenia ako konzumnej aj kŕmnej plodiny a priemyselnej suroviny, a teda aj špecializácie v pestovateľských postupoch. Podopretím tohto názoru môže byť informácia F. Bartoša, že moravsko-slovenské, valašské a lašské nárečia už po storočí od všeobecného rozšírenia zemiakov mali na pomenovanie jednotlivých odrôd 96 lexikálnych a lexikálno-slovtvorných variantov (F. Bartoš, 1886, s. 309).

sortu zemákov (Čičmany, o. Žilina); *Te jari došikovali velmo dobrú fajtu krumpiel z Oravi* (Prochot, o. Nová Baňa); *Biele zemňáki, to je naňišť pajt* (Dunajov, o. Kysucké N. Mesto); *Zalonski so mala dobri fand zemčat* (Zborov n. Bystricou, o. Kysucké N. Mesto); *Bula to fajna fajta gruľoch* (Lipany, o. Sabinov); *Zemáki sa len tedi dobre daria, kedz vimieňáš fľok* (Papradno, o. Považská Bystrica).

Predpokladom dobrej úrody zemiakov je teda nielen vhodná kvalita pôdy a priaznivé klimatické podmienky, ale aj časté obmieňanie odrôd. Skúsenosti pestovateľov potvrdzujú, že odroda, ktorá spočiatku prináša bohaté plody, pri dlhodobom pestovaní v rovnakom prostredí stráca schopnosť reprodukcie v pôvodnej kvalite. Stredná slovenčina tento jav vyjadruje slovesom *zrodiť sa*. Porovnaj: *Potom sa této červené ružouki zrod'ili a otká'lsi potom doňies'li biele ružouki. Tožvie, prečo sa to tag zrod'i, že to uš potom nie je takuo veľkuo* (Ležiachov, o. Martin); *Ňemaš trocha krumpľou na sad'eňia? Ťieto sa nán zrod'e'li, misin prečarat' fajtu* (Pukanec, o. Levice).

Preto – hoci nielen preto – môže explorátor aj na malej nárečovej oblasti zachytiť viaceré lokálne názvy jednotlivých odrôd vrátane ich miestnych synonym. V tejto súvislosti na ilustráciu uvádzame, že český dialektológ Václav Vážný, ktorý pred sto rokmi ako vedúci Jazykového odboru Matice slovenskej začal organizovať celoslovenský nárečový výskum so zámerom predstaviť jeho výsledky na atlasových mapách, už vtedy v Turci zachytili a do kartotéky pripravovaného Slovníka turčianskych nárečí¹² zaradil tieto názvy: *buriaki, buriaňe, červenáki, fidoľe, fidoľne, fidoľki, obrouki, orauki, pľesňiaki, prajziaki, roški, ružouki, ružiaki, ružľiaki, sňahouki, svetláki, svetľiaki, svetlé zemiaki, žltáki*. Názvy *fidoľe, fidoľne* jeho informátor z Mošoviec opísal ako *podlhuvasté, tmavosvetlé, víborné na pečeňia*. Ale *misia sa him obidva konce zrezat', inag vibúša*.

Vyššie citovaná výpoveď z Ležiachova však napovedá, že Turčania pestovali dvojaké *ružouki* či *ružiaki* – *biele* so sýtoružovou až červenou šupkou a s bielou dužinou a *červené*, ktoré mali červenkastú aj dužinu. A názvami *svetláki, svetľiaki, svetlé zemiaki* neoznačovali odrody nevýraznej bledej farby, ale modro sfarbené druhy. V Turci sa *svetlou* farbou

¹² Rukopis je archivovaný v Jazykovednom ústave Ľ. Štúra SAV.

nazýva modrá, preto aj *fidole*, *fidolne* či *fidolki* vyznačujúce sa modrou šupkou boli *tmavosvetlé*.

Aj v Gemerí si ľudia vyberali, ktorej *fajte* dajú pri sadení zemiakov prednosť. Porovnaj: *Sadíme najväč ťa okružla* (t. j. tie okružle), *žabi ih volámo*. *A máliško aj magombóne sadímo*. *Ale zato aj jánki, takia fšesnia* (t. j. včasné) a *žolt'a* (Kocel'ovce, o. Rožňava).

Podľa dĺžky vegetačného obdobia odborníci zaraďujú zemiaky do štyroch skupín: skoré dozrejú za 100 dní, poloskoré za 120, poloneskoré za 130 a neskoré za 140 dní. Z tohto hľadiska sú v nárečiach známe *skoré zemáki* (Myjava), *skori bandurki* (Stanča, o. Trebišov), *časnie krump'le* (Senohrad, o. Krupina), *časnie ružiake* (Dolná Strehová, o. Modrý Kameň), *časné zemáki* (Bodovka, o. Trenčín), *rané zemáki* (Štiavnik, o. Bytča), *ranie krump'le* (Prenčov, o. Banská Štiavnica), *raňie ružiake* (Senné, o. Modrý Kameň), *rané žuté* (Vajnory, o. Bratislava), *frišné zemnáki* (Turá Lúka, o. Myjava), *novotne bandurki* (Dlhá Lúka, o. Bardejov). Zemiaky dozrievajúce na jeseň sú *ňeskoré zemáki* (Dubnica nad Váhom, o. Ilava), *ňeskore gru'le* (Kluknava, o. Gelnica), *pózne krump'le* (Cinobaňa, o. Lučenec), *pozňejše komperi* (Sokol', o. Košice), *jesenie gru'le* (Betliar, o. Rožňava), *eseňie ružiake* (Dolná Strehová, o. Modrý Kameň), *esieňe ružouke* (Straciny, o. Modrý Kameň).

Čas dozrievania zemiakov naznačujú aj názvy motivované menami svätcov, ktorých pamätný deň spadá do tohto kalendárneho obdobia. Takými sú napríklad *jánka* (Istebné, o. Dolný Kubín), *jánouka* (Lipt. Sliac, o. Ružomberok), *januofka* (Zázrivá, o. Dolný Kubín), *jánouki* (Detva, o. Zvolen), *jánovke* (Cinobaňa, o. Lučenec), *jánské zemnáki* (Stará Turá, o. Myjava), *jánské krump'le* (Vajnory, o. Bratislava), *jánski grumbír* (Štefanov, o. Senica), *janovo bandurki* (Pavlovce, o. Giraltovce), *petrícke* (vých. Novohrad), *jákupka* (Bziny, o. Dolný Kubín), *jakupki* (Veľčice, o. Zlaté Moravce).

Nárečové názvy jednotlivých odrôd však môžu byť motivované aj ich určením na konzumovanie, na kŕmenie zvierat alebo na priemyselné spracovanie, ich sfarbením, kvalitou šupky, jej hladkým či drsným povrchom, tvarom plodov, ich chuťou, ich reakciou na tepelné spracovanie, krajinou, krajom alebo miestom ich pôvodu, oblasťou, kde sa pestovateľsky osvedčili, menom ich šľachtiteľa či propagátora, môžu byť skomolenými podobami šľachtiteľských označení, cudzojazyčných výrazov a podobne.

Počet takýchto názvov je však taký rozsiahly, že si zaslúžia osobitný príspevok.

LITERATÚRA

BARTOŠ, František: Dialektologie moravská. První díl. Nářečí slovenské, dolské, valašské a lašské. Brno: Matica moravská 1886. 374 s.

BERNOLÁK, Anton: Slowár slowenský česko-latinsko-nemecko-uherský. Budae: Typis et Sumtibus Typogr. Reg. Univers. Hungaricae 1825.

Český jazykový atlas. 3. Zpracoval dialektologický kolektiv Ústavu pro jazyk český AV ČR v Praze a Brně. Vedoucí autorského kolektivu J. Balhar. Praha: Academia 1999. 580 s.

Encyclopaedia Beliana. Tretí zväzok. Č – Eg. Bratislava: Encyklopedický ústav Slovenskej akadémie vied 2003. 702 s. ISBN 80-224-0761-S.

Encyklopédia Slovenska. Zv. 1. a 6. Bratislava: Veda 1977, 624 s., a 1981, 776 s.

FÁNDLY, Juraj: Piňní domajší a poľní hospodár I. Zostavili, textovo upravili a poznámky spracovali Milan Majtán, Jozef Nižnanský a Marie Majtánová. Bratislava: Vydavateľstvo Tatran 1990. 520 s. ISBN 80-222-0237-1.

HABOVŠTIAK, Anton: Názvy zemiakov v slovanských jazykoch. In: Jazykovedný časopis, 1973, roč. 24, č. 1, s. 71 – 75.

HABOVŠTIAK, Anton: Atlas slovenského jazyka IV. Lexika. Časť prvá. Mapy. Časť druhá. Úvod – Komentáre – Dotazník – Indexy. Bratislava: Veda 1984. 464 a 368 s.

MACHEK, Václav: Etymologický slovník jazyka českého. 2. vyd. Praha: Nakladatelství ČSAV 1968. 886 s.

MAJTÁNOVÁ, Marie: Botanické názvy v Slovári A. Bernoláka. In: Pamätnica Antona Bernoláka. Zostavil J. Chovan. Martin: Matica slovenská 1992, s. 128 – 132.

Slovník slovenských nářečí. 1. A – K. Red. Ivor Ripka. Bratislava: Veda 1994. 936 s. ISBN 80-224-0183-8.

STOLIČNÁ, Rastislava: Zemiakové jedlá v ľudovej strave. In: Slovenský národopis, 1978, roč. 26, č. 3, s. 471 – 478.

ZECHENTER, Gustáv K.: Ešte o ružovom zemiaku. In: Obzor, 1872, roč. 10, č. 9, s. 70.

ZECHENTER, Gustáv K.: Dačo o zemiakoch. In: Letopis Matice slovenskej, 1874, roč. 11, 1. zv., s. 32 – 35.

ZECHENTER, Gustáv K.: Ešte o zemiakoch v zemi prezimovaných. In: Obzor, 1876, roč. 10, č. 15, s. 118.

KS

ROZLIČNOSTI

Dáta, datovať a nové sloveso dátovať

Svet informačných technológií, ktorý sa viac-menej stal súčasťou nášho každodenného života, prináša do jazyka množstvo nových, najmä prevzatých slov. Ak chceme pomenovať novú realiu, však nezriedka siahame po už dávno ustálených slovách a priradíme im nové významy. To sa stalo aj pri slove *dáta*, s ktorým súvisí téma nášho príspevku.

Podstatné meno stredného rodu *dáta* sa používalo aj používa iba v množnom čísle. V staršom Slovníku slovenského jazyka (1967; ďalej SSJ) je spracované ako synonymum slova *údaje* s príkladmi *presné dáta; osobné, životopisné, bibliografické, štatistické dáta*. V poslednom vydaní Krátkeho slovníka slovenského jazyka (2013; ďalej KSSJ) sa pri tomto hesle už uvádza aj nový, druhý význam z oblasti informatiky „údaje, jednotky informácie a pod. spracúvané na počítači“, v najnovšom Slovníku súčasného slovenského jazyka (2006; ďalej SSSJ) je výklad druhého významu „údaje, fakty alebo jednotky informácie spracované na počítači, napr. *vstupné, výstupné dáta; spracovanie, grafické zobrazenie dát; prenos, zber, výstup dát; prístup k dátam; banka dát* súbor údajov uložených do pamäte počítača; *báza dát* súbor konkrétnych dát z určitej oblasti, *databáza*“.

Prídavné meno *dátový* sa v našej slovnej zásobe takisto objavilo až v súvislosti s informačnými technológiami, preto sa v SSJ nenachádza. V poslednom vydaní KSSJ je prihniezdované k druhému významu podstatného mena *dáta* bez výkladu významu, v SSSJ je spracované ako odborný termín z oblasti informatiky s významom „súvisiaci s dátami, údajmi alebo jednotkami informácie, s ich prenosom a spracovaním; založený na spracovaní dát“ s príkladmi *dátový adresár; kábel, kanál, server; systém; prevádzkovatelia dátových sietí; aktivovanie, poskytovanie dátových služieb; aktualizácia, zasielanie dátových súborov; dátová komunikácia* prenos dát alebo spojenie vzdialených počítačov.

Podľa korpusu Omnia Slovaca III Maior (18.01)¹ (ďalej korpus) sa v jazykovej praxi adjektívum *dátový* spája najmä so slovami *centrum, prenos, služba, tok, sieť, kábel, úložisko, komunikácia, balík, pripojenie, zdroj, karta, balíček, nosič, schránka, paušál, limit, zbernica* a pod. Uvádzame príklady z korpusu aj z internetu: *Firma sa zameriava na podnikové dátové centrá, úložiská a ďalšie prvky infraštruktúry IT. – Monitorujú sa odchádzajúce dátové prenosy z firmy do internetu alebo do intranetu. – Prvá dátová služba sa objavila na mobilných telefónoch pomocou SMS textových správ vo Fínsku v roku 1993. – Zákazníci s aktívnym dátovým balíčkom môžu bez obáv využívať dáta bez ohľadu na technológiu siete, do ktorej sa telefón prihlási. – Operátori ponúkajú dva typy dátových paušálov: balíčky s určitým objemom voľných dát a neobmedzené balíčky.*

V posledných rokoch, odkedy sa internet dá používať aj prostredníctvom mobilných telefónov, sa objavilo a mimoriadne rýchlo rozšírilo nové sloveso *dátovať* utvorené zo slova *dáta* s významom „využívať internetové alebo mobilné dáta“, napr. *Volat', esemeskovať a dátovať bez roamingových poplatkov možno v Belgicku a Luxembursku iba s belgickým alebo luxemburským telefónnym číslom. – ... v oblasti európskeho roamingu sme predbehli reguláciu Európskej komisie, pretože naši zákazníci môžu už dnes telefonovať, esemeskovať a dátovať za rovnakú cenu nielen na Slovensku, ale aj v celej Európskej únii. – V lete dávali Slováci odušu, doma aj v zahraničí* (korpus a internet).

Z tvaru slovesa *dátovať* vzniklo aj podstatné meno *dátovanie* s významom „používanie internetových alebo mobilných dát“, napr. *Na volanie, esemeskovanie a dátovanie za domáce ceny v celej EÚ si ešte počkáme. – Dnedávna bolo telefonovanie a dátovanie v roamingu za nekresťanské peniaze, no vďaka regulácii zo strany EÚ ceny klesli na znesiteľnú úroveň. – Dátovanie na Slovensku ešte nikdy nebolo také výhodné.*

Pri skúmaní jazykovej praxe sme zaregistrovali, že i vo význame netýkajúcom sa informatiky sa prekvapivo frekventovane používajú podoby s dĺžkou v základe, teda tam, kde by mali byť slová *datovať* „označiť“

---

¹ Omnia Slovaca III Maior (18.01) je interný korpus slúžiaci pre potreby pracovníkov JÚLEŠ SAV, ktorý vznikol zlúčením korpusových dát v Slovenskom národnom korpuse (SNK prim-6.1) a dát z webových korpusov. [cit. 21. 7. 2020]

dátumom“, *datovať sa* „mať začiatok“ a *datovanie* „označenie časového obdobia“: *Skúmanie veku objavenej zrnoviny takzvanou uhlíkovou metódou pomôže veľmi presne datovať aj vek samotnej osady. – Prvá písomná zmienka o hrade Strečno sa datuje z roku 1316, ale vraj tam stál už skôr. – Na základe archeologických, umelecko-historických a reštaurátorských výskumov sa jeho dátovanie posunulo do predrománskeho obdobia. – Rádiokarbónové dátovanie ukázalo, že dané vzorky majú zhruba šesť- až sedemtisíc rokov.* Uvedené príklady by boli správne v tejto podobe: *Skúmanie veku objavenej zrnoviny takzvanou uhlíkovou metódou pomôže veľmi presne datovať aj vek samotnej osady. – Prvá písomná zmienka o hrade Strečno sa datuje z roku 1316, ale vraj tam stál už skôr. – Na základe archeologických, umelecko-historických a reštaurátorských výskumov sa jeho dátovanie posunulo do predrománskeho obdobia. – Rádiokarbónové dátovanie ukázalo, že dané vzorky majú zhruba šesť- až sedemtisíc rokov.*

Na záver konštatujeme, že nové sloveso *datovať* s významom „využívať internetové a mobilné dáta“ si našlo pevné miesto v našej slovnej zásobe iba nedávno, preto by sme ho márne hľadali v prvom zväzku SSSJ z r. 2006. Väčšina používateľov mu rozumie, keďže sa s ním stretáva frekventovane, najmä prostredníctvom reklám internetových a mobilných operátorov. Nemá sa však používať tam, kde chceme vyjadriť význam „označovať, označiť dátumom“, v takom prípade je správne iba staršie sloveso *datovať*.

Sibyla Mislovičová

LITERATÚRA

Krátky slovník slovenského jazyka. Red. J. Kačala – M. Pisárčiková – M. Považaj. 4., dopl. a upr. vyd. Bratislava: Veda 2003. 985 s. ISBN 80-224-0750-X.

Slovník súčasného slovenského jazyka. A – G. Hl. red. K. Buzássyová – A. Jarošová. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 2006. 1134 s. ISBN 978-80-224-0932-4.

Slovník slovenského jazyka. I. A – K. Red. Š. Peciar. 1. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo SAV 1959. 815 s.

SPRÁVY A POSUDKY

Jubilantka Iveta Felixová Gáfriková – Daj, Bože, zdravinka dobrého!

V roku 2010 sme si v Kultúre slova (*Zdravica Ivete Felixovej Gáfrikovej*, č. 5, s. 294 – 298) pripomenuli dvadsaťročné pôsobenie našej dnes už bývalej kolegyne PhDr. Ivety Felixovej Gáfrikovej v dialektologickom oddelení Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV. V zdravotníckej, ktorú sme jej venovali, boli zhrnuté nielen najdôležitejšie výsledky jej práce na tomto pracovisku, ale čiastočne i stopy, ktoré v nás zanechala ako naša kolegyňa a priateľka. Rok 2010 bol zároveň rokom jej odchodu do dôchodku, rokom, keď sa začala naplno venovať veciam blízkym jej srdcu a duchu. Vytratila sa z našich miestností a z nášho života. Nebudeme opakovať fakty z jej profesionálneho života. Pokúsime sa stručne vyjadriť len to najdôležitejšie dialektologicko-lexikografickým osobným vinšom.

Iveta Felixová sa narodila 15. júla 1940 v Bratislave. V Rochovciach (o. Rožňava) by povedali, že *se narodila v júliji*. Bez ohľadu na to, či sa *narodila čepčeku* (v Brestovanoch v okrese Trnava verili, že dieťa, ktoré sa narodí so zvyškom lôžka na hlave, bude múdre, a v Párnici v okrese Dolný Kubín *kto sa narodí s čepcom, bude múdri, alebo bude mať šťastá*), alebo *fklobušiku* (v Kameňanoch v okrese Revúca vraveli, že *fklobušiku se narodil, zato je bohatí*), alebo prišla na svet *zo zúbkom* (lebo *narodi_ca zo zúpkom* v Kňažej v okrese Dolný Kubín značilo, že takéto dieťa má mať predpoklady veštiť), alebo sa narodila len tak obyčajne (čo napokon úplne stačí), trufame si povedať, že počas svojho profesijného života nepatrila k tým, čo *čítajú hviezdi za biého nňa* (Bošáca, o. Trenčín) – teda k tým, čo robia zbytočnú prácu. Cesta k dialektológii a Slovníku slovenských nárečí nebola pre Ivetu Felixovú priama. No prípravu na ňu nasávala už s materským mliekom. Ba možno aj skôr, keď *ešče bola v macerinském živoťe* (Bošáca, o. Trenčín). Nie preto, že by sme si mysleli, že sa *už na takú hvízdnu*

narodila (Lukáčovce, o. Hlohovec). No jej rodinné prostredie bolo mimo-riadne štedré na literárne, umelecké a kultúrne podnety a takisto prialo láske k cudzím jazykom a k vlastnému rodnému jazyku.

Znalosť cudzích jazykov je neoceniteľným vkladom pre každého, pre lexikografa osobitne. Ako je známe, *co sa človek za myáda naučí, pot starost jag bi našeu* (Brodské, o. Skalica). Učenie sa jazykom i lexikografická práca majú totiž čosi spoločné. Vyžadujú si trpezlivosť, usilovnosť a vytrvalosť. Tieto vlastnosti nechýbali ani našej kolegyni Ivete Felixovej. Pri vypracúvaní (či „vysedení“) slovníkových hesiel je ešte potrebný aj istý druh detektívnej práce, rovnako nevyhnutnej pri pátraní po tajomstvách jazyka ako pri objasňovaní akýchkoľvek (vedeckých) záhad. Štruktúra hesla (ako jeho kostra) nabáda autorov k systematickosti a poriadku. Je vodiacom niťou, ktorá bráni tomu, aby sme sa stratili v labyrinte dokladov. Tvorba hesiel si vyžaduje analyticko-syntetické myslenie a značnú dávku pokory – nielen pred samotným jazykom ako systémom, pred materiálom, ktorý občas „má vlastnú hlavu“, ale aj preto, že väčšina slovníkov je kolektívnym dielom založeným na spolupráci a vzájomnom rešpekte členov autorského kolektívu. Tak sa znalosť cudzích jazykov, láska k slovenčine a jej dialektom skĺbili v heslách, ktoré pre Slovník slovenských nárečí Iveta Felixová počas rokov spojených s naším pracoviskom vytvorila. S rovnakým nadšením a láskou sa venovala písaniu príspevkov do rubriky *Zo studnice rodnej reči* alebo práci s nárečovými textami a frazeológiou aj hodnoteniu detských prác ako členka poroty medzinárodnej literárnej súťaže Prečo mám rád slovenčinu, prečo mám rád Slovensko.

Hoci ešte sa takí človeg nenarodzel, čo bi sa šetkým líbel (Bošáca, o. Trenčín), taký *hrubí svátek* (Vištuk, o. Modra), teda taký dôležitý sviatok, aký v tomto roku oslávila Iveta Felixová Gáfriková, nemôžeme a nechceme nechať bez povšimnutia. Spolu s obyvateľmi Lapáša (o. Nitra) by sme mohli povedať, že *len tag naholo zme prišli vinšuvat, bez daru, ale zo srcca*. S vďakou za všetko dobré želáme našej bývalej kolegyni do ďalších rokov rovnako, ako by priali v Martine: „*Daj, Bože, zdravinka dobrého!*“

Lubica Dvornická

„Rozober toto slovo,“ čítame v úvode k monografii *Druhy jazykových rozborov slovenčiny* Ladislava Kučera, kde starostlivo vysvetľuje nutnosť hĺbkového porozumenia pri vetnom rozbere na hodinách slovenčiny a cudzích jazykov. Podáva návod, v akých rovinách rozbor uskutočniť a ako jeho dôslednosť pomáha rozvoju celkového myslenia študentov. V knihe sa prelína jazykovedná a pedagogická rovina – a práve to boli dve polia pôsobnosti PhDr. Ladislava Kučera, CSc. Boli – prítomný čas sa preklopil do minulého, pretože obetavý pedagóg a jazykovedec nás 19. marca 2020 opustil.

Do povedomia hlavne na východnom Slovensku sa zapísal ako dlho-ročný riaditeľ škôl a jazykovedec zameraný na kultúru jazykového prejavu a teóriu efektívneho vyučovania slovenského jazyka. Medzi oblasti jeho odbornej činnosti patrila aj rétorika, fonetika, vybrané problémy slovenskej ortografie a morfológie a porovnávací výskum slovenského a maďarského jazyka.

Študoval v Banskej Štiavnici, Bratislave a Prešove. Jeho doménou sa stal slovenský jazyk v pedagogickom procese a v kultúre reči. Tejto téme venoval viacero publikácií (ich zoznam spolu s ďalšími biografickými údajmi bol uverejnený v 3. čísle *Kultúry slova* v r. 2016 v medailóne pod názvom *Jazykovedec a pedagóg Ladislav Kučera sa dožíva 90 rokov*).

Najväčší spoločenský význam mala jeho pedagogická činnosť – najmä ako riaditeľa Strednej všeobecnovzdelávacej strednej školy a Základnej školy v Moldave nad Bodvou (1966 – 1971) a Gymnázia na Kováčskej ulici v Košiciach (1971 – 1988). Kolegovia na neho spomínajú ako na „širiteľa pedagogického optimizmu“, čo sa prejavovalo v motivácii maďarskojazyčných žiakov pre štúdium v slovenčine a u košických gymnazistov v podobe osobnostného rastu, ktorý sa pretavil do pôsobenia v rôznych oblastiach spoločnosti. Ako pedagóg Univerzity P. J. Šafárika v Prešove a Košiciach sa zaslúžil o rozvoj jazykovej kultúry slovenského jazyka a rétoriky. V širšom kontexte si zasluhuje úctu jeho postup roku 1968, keď zabránil prepusteniu niekoľkých pedagógov, a jeho ochota odporúčať absolventov gymnázia na štúdium na teologických fakultách.

Pri príležitosti jubilea 90 rokov mu bola roku 2016 udelená Cena mesta Košice a Čestná cena predsedu Košického samosprávneho kraja. V posledných rokoch ho ocenila medailou taktiež Matica slovenská a mesto Moldava nad Bodvou.

Z odkazu Ladislava Kučeru vidíme, že jazyk bez používateľov je mŕtvý a bol by takisto mŕtvý aj bez porozumenia. Preto ten dôraz na rozbor, pochopenie a krásu vysloveného. A dôraz na pedagogiku ako na umenie porozumenia, lebo najväčšmi môžeme človeku pomôcť chápaným srdcom.

Keď teda píšeme o porozumení, porozumeli sme – odišla veľká osobnosť. Jeho odkaz však zostáva aktuálny, ako pretrváva dej v praesens historicum. Veď vykonané dobro zostáva, nestráca sa a neodchádza do minulosti.

Katarína Džunková

O východoslovenských nárečiach s láskou

[Variety jazyka a jazykovedy. Východoslovenské nárečia v minulosti a dnes (na počesť doc. PhDr. Ladislava Bartka, CSc.). Eds. P. Karpinský – V. Perovská. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove 2019. 189 s. ISBN 978-80-555-2381-1. Dostupné na: <http://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub-dokument/Karpinsky2.>]

Nedávno sa nám do rúk, presnejšie do internetového prehliadača dostal elektronický zborník *Variety jazyka a jazykovedy. Východoslovenské nárečia v minulosti a dnes*¹, venovaný známemu vysokoškolskému pedagógovi, dialektológovi a literárnemu historikovi doc. PhDr. Ladislavovi Bartkovi, CSc., pri príležitosti jeho životného jubilea.

S menom Ladislava Bartka je spojených niekoľko miest – Trstené pri Hornáde (rodná obec v okrese Košice-okolie, do r. 1948 pod názvom Nádošť), Brezno (kde v r. 1958 – 1970 pôsobil ako stredoškolský pro-

---

¹ Zborník vyšiel v r. 2020 aj v tlačenej verzii, ale s mierne modifikovaným názvom *Variety jazyka a jazykovedy. K východoslovenským nárečiam v minulosti a dnes (na počesť doc. PhDr. Ladislava Bartka, CSc.)*. Eds. P. Karpinský – V. Perovská. Prešov: FACE – Fórum alternatívnej kultúry a vzdelávania – Prešovská univerzita v Prešove 2020. 189 s. ISBN 978-80-89763-52-8.

fesor na tamojšom gymnázium a je napr. považovaný za iniciátora a spoluzakladateľa Horehronského múzea v Brezne či celoslovenskej súťaže záujmovo-umeleckej činnosti učiteľov s názvom Chalupkovo Brezno, tu spoluorganizoval aj tri vedecké literárne konferencie) a predovšetkým Prešov (s takmer 30-ročnou pedagogickou činnosťou na Filozofickej fakulte Univerzity P. J. Šafárika v Košiciach, od r. 1997 Prešovskej univerzity v Prešove). Ako vysokoškolský pedagóg a vedec sa zameriaval hlavne na vývin a dejiny slovenského jazyka, dialektológiu (z nárečí sú to najmä abovské, čiastočne spišské, gemerské nárečia a dialekty Slovákov na Zakarpatskej Ukrajine), onomastiku, jazykovú kultúru a rétoriku. Ako jazykový redaktor a editor spracoval množstvo vedeckých a popularizačných publikácií, napr. monografie miest či nárečové spevníky. Bol členom redakčnej rady *Nových obzorov. Spoločenskovedného zborníka východného Slovenska* (1979 – 1992) aj časopisu *Kultúra slova* (1994 – 2010). Po odchode do dôchodku zostal činorodý a prednášal aj na ďalších slovenských univerzitách – v Banskej Bystrici, Košiciach, Žiline a Ružomberku. Známe je jeho pôsobenie v Matici slovenskej (napr. v Miestnom odbore Matice slovenskej v Prešove zastával rozličné funkcie a v r. 1992 sa pričínil o obnovenie činnosti celoslovenského Jazykového odboru Matice slovenskej, ktorému isté obdobie aj predsedal) či spolupráca so Slovenským rozhlasom (RTVS), kde v rozhlasových reláciách analyzuje východoslovenské ľudové piesne a charakterizuje lokálne nárečia. Svoje bohaté jazykovedné a kultúrno-historické vedomosti sa snaží odovzdávať aj naďalej, napr. odbornými a popularizačnými článkami v regionálnych periodikách, ako je Abovský hlásnik so seriálom *Chotárne názvy naše abovské*. Jeho študenti si ho pamätajú ako učiteľa s vycibreným jazykovým citom a so zásobou názorných ukážok, ako dialektológa hrdého na svoje abovské korene, ale predovšetkým ako človeka so srdcom na dlani, ktorý k tomu všetkému pripojí aj vtipný básnický dôvetok priamo z vreka.

Podme si prelistovať 13, resp. 14 štúdií z uvedeného zborníka (ak zarátame aj úvodný príspevok editora zborníka Petra Karpinského, v ktorom predstavuje jubilantov život a dielo). Príspevky jednotlivých autorov tematicky odrážajú bádateľskú optiku Ladislava Bartka, teda (najmä) východoslovenské nárečia v ich rozmanitosti a variabilite. Autorom prvej štúdie je samotný Ladislav Bartko, ktorý sa na tomto mieste venuje zápa-

doabovským nárečiam, podskupine v rámci abovských nárečí. Ide o nárečia vyskytujúce sa v nevelkej oblasti juhozápadne od Košíc a odlišujúce sa od vlastných abovských nárečí tým, že nesú znaky typické pre sotácke, zemplínske a užské nárečia. L. Bartko tento stav vysvetľuje historicko-spoločenským vývinom v stredoveku a neskoršom období – vplyv striedavého osídľovania obyvateľstvom nerovnakého etnicko-jazykového pôvodu (maďarského, nemeckého, rusínskeho) a jazykový kontakt domáceho obyvateľstva s presídlencami zo severovýchodného Zemplína, čo predstavuje slovensko-slovenskú jazykovú interferenciu. Je zaujímavé, že ako prvý na osobitosti západoabovských nárečí upozornil poľský dialektológ Z. Stieber v 30. rokoch 20. storočia. V neskorších prácach slovenskí autori túto podskupinu abovských nárečí buď akceptovali, alebo samostatne nevyčleňovali. Aj preto je potrebný komplexnejší výskum, ktorý by doplnil chýbajúce údaje o znakoch týchto dialektov a vymedzil ich miesto v skupine východoslovenských nárečí.

Ján Sabol sa vo svojom esejisticky ladenom príspevku zamýšľa nad úlohou slovenských nárečí a ľudovej slovesnosti pri formovaní kultúrnej západoslovenčiny, kultúrnej stredoslovenčiny a kultúrnej východoslovenčiny v literatúre 18. a 19. storočia. Gén ľudovej hovorovosti sa v romantizme pretavoval do jednotlivých žánrov (piesne, balady, rozprávky) a v naturizme prenikal do literatúry cez dialóg odrážajúci reč postáv. Autor prirovnáva východoslovenské nárečia svojou obraznosťou k básnickému umeniu. Stredoslovenské nárečia zvukovou podobou, melodickým stvárnením a rytmicko-intonačnou stavbou mu pripomínajú zase hudobné umenie. Slovo a veta v západoslovenských nárečiach predstavujú preňho „monumentálne“ výrazové gesto, čo ich približuje k sochárskemu umeniu.

Športová komunikácia, konkrétne rečový prejav futbalového trénera starších žiakov v šarišskej obci Demjata zaujali Danielu Slančovou. Autorka svoju analýzu postavila na troch teoretických platformách: 1. sociolingvistická teória registra (Slančová – Slančová, 2014) – v danom prípade išlo o trénerský komunikačný register; 2. stratifikácia slovenčiny podľa J. Horeckého (1979; porov. aj Slančová – Sokolová, 2011) – výpovede trénera predstavujú východoslovenskú subštandardnú varietu s posunom k interdialektu; 3. teória lexikálnej motivácie (Furdík, 2008; Ološtiak, 2011) – výpovede zahŕňajú

registrovo, teritoriálne a sociolekticky motivovanú lexiku, ktorá je tak „systemizačným činiteľom varietovej performancie“ (s. 27). Z príspevku možno vidieť, že dialektologické a sociolingvistické metódy sú si v mnohom podobné a že sociolingvistický výskum môže priniesť informácie relevantné aj pre dialektológiu.

O šarišskom nárečí, ale z fonologickej stránky, je nasledujúca štúdia Marianny Sedlákovej, ktorá na základe dotazníkového prieskumu u vysokoškolských študentov z Prešova a Košíc poukazuje na ústup foném *ś*, *ź* v ich nárečových prejavoch. Autorka túto tendenciu hodnotí ako prejav konvergentného vývinu konsonantického typu jazyka (šarišské nárečie) k nekonsonantickému typu (spisovná slovenčina), ako oslabovanie konsonantických mäkkostných štruktúr v systéme. Popri pôsobení fonologického systému spisovnej slovenčiny na fonologický systém šarišského nárečia tu výrazný podiel má aj celkový ústup nárečia v komunikácii. Keďže výskumnú vzorku tvorila mladá generácia (študenti) so sklonom k vyjadrovaniu sa spisovným, resp. štandardným jazykom či interdialektom, bolo by zaujímavé porovnať výsledky tohto výskumu s nárečovým prejavom staršej generácie (starí rodičia, rodičia). Toto porovnanie môže signalizovať ústup foném *ś*, *ź* z hľadiska mezdigeneračných zmien. Ak by sa dospelo k podobným záverom aj u staršej generácie, išlo by teda o zmenu v rámci totožnej generácie, čo by posilnilo uvedenú tendenciu.

Derivatológ Martin Ološtiak sa sústredil na opis teritoriálnej motivácie lexém v rámci širšieho teoreticko-metodologického konceptu teórie lexikálnej motivácie (Furdík, 2008; Ološtiak, 2011) a ďalej na kooperáciu teritoriálnej motivácie s ostatnými motivačnými typmi (slovotvorná, morfológická, syntaktická, frazeologická, interlingválna, terminologická a onymická motivácia). Teritoriálne motivovaná lexéma je charakteristická pre isté územie (dialektizmy a regionalizmy), pričom takáto jednotka sa vyskytuje v istom nárečí viazanom na teritórium, a nevyskytuje sa v inom nárečí. Čím viac teritoriálnych znakov vykazuje konkrétna lexéma, tým je jej teritoriálnosť silnejšia. Najvýraznejšie sa teritoriálnosť prejavuje na úrovni areálu a rajónu, s vyššou mierou abstrakcie – na úrovni interdialektu, subštandardu a štandardu – sa zoslabuje. O teritoriálnej demotivácii autor hovorí pri využití pôvodného nárečového prvku v spisovnej variete, napr. kým východoslovenské *zochabic* je teritoriálne motivované, zápa-

doslovenská a stredoslovenská podoba *nechat'* je v spisovnej slovenčine *nechat'* teritoriálne demotivovaná.

Diachrónny aj synchrónny pohľad na slovesnú príponu *-u* v 1. osobe singuláru (archaizmus reliktného typu) vo východoslovenských nárečiach prezentuje Viera Kováčová. Táto prípona jestvuje v morfológickom systéme sotáckych, užských, stredozemplínskych, severošarišských a západoabovských nárečí buď samostatne, alebo paralelne s príponou *-m*. Pôvodne sa príponou *-u* vyznačovali tematické slovesá, príponu *-m* mali atematické slovesá, teda výskyt bol podmienený pozične a diferenciacne. Majoritný výskyt prípony *-m* na území Slovenska je výsledkom maximálnej medziparadigmatickej expanzie (Krajčovič, 1983). Autorka vysvetľuje prítomnosť prípony *-u* v príslušných nárečiach ako výsledok dvojakého typu petrifikácie staršieho vývinového stavu, a to ako kontinuálnu petrifikáciu, pri ktorej sa zachovali obidva varianty *-m*, *-u*, alebo ako reštituovanú petrifikáciu (len západoabovské nárečia), pri ktorej sa starší vývinový stav (*-u*, *-m*) nezachoval, ale podľahol unifikácii (*-u*, *-m* → *-m*) a reštituoval sa až sekundárne (*-m* → *-m*, *-u*) v dôsledku migrácie východozemplínskeho obyvateľstva s výskytom prípon *-m*, *-u* do západného Abova.

Etnografický a jazykovo-literárny charakter má štúdia Miroslavy Gavurovej. Autorka predstavila nárečové a sujetové osobitosti v rozprávkach zo šarišskej obce Fintice, ktoré zozbieral Jozef Kolarčík-Fintický (knižne pod názvom *Zazrační dzvonček. Starodavne rospraški s Fincic*, 2015). M. Gavurová sa zamerala na lokálne propriá (*Mag'lec*), nárečové kolokácie (*išol h'edac princeznu, bo ňemal pre ňu pokoja*), nárečové archaizmy (*uredňik bul hñevaci*) a konštatovala vyššiu výrazovú expresivitu v porovnaní so spisovným jazykom (*bo to ňeška žreňe mocno drahe*). Pri obsahových motívoch a sujetoch autorka našla paralely s klasifikáciou migrujúcich rozprávkových sujetov podľa A. Aarneho – S. Thompsona (1960). Štúdia je postavená na názorných ukážkach z rozprávok, ktoré dopĺňajú fotografie fintických rozprávačov či mapa s lokálnymi toponymami.

Dva prístupy – textovolingvistický a sociolingvistický – k neinštitucionálnemu dialógu dospelých na východnom Slovensku priniesla Martina Bodnárová. Autorka si tu kladie otázku, či prepínanie kódu do nárečia, ktoré je v danom type komunikácie bežným javom, nemôže byť javom charakteristickým pre isté typy dialógu. Analyzovala 80 nahratých a prepísaných

rozhovorov z bežného života ľudí na východnom Slovensku. Na základe istých kritérií autorka vyčlenila 15 typov dialógu, pričom v príspevku sa venovala dvom typom – rozhovor-zábava a spoločenská konverzácia. Tieto neinštitucionálne dialógy majú spoločné niektoré znaky (citované podľa J. Hoffmannovej, 1996): konverzácia je „pseudodialóg“, vyznačuje sa neprirodzene vysokou mierou súladu, expresívnym štýlom, všetky pravidlá dialógu sú postavené „na hlavu“, môžeme hovoriť dlho, nezáväzne, nepravdivo a pod. Z analýzy nahrávok autorka vyabstrahovala prípady, v ktorých dochádza k prepínaniu kódu zo spisovnej, resp. štandardnej variety do nárečia, napr. v situácii, keď je potrebné odľahčiť vážnu tému, ďalej v snahe vyvolať humor aspoň formou, keď už obsah prejavu nie je sám osebe smiešny, alebo vyjadriť sa o niečom, o niekom ironicky, hyperbolicky, príp. v úsilí znížiť honor, keďže nárečie sa vníma ako neprestížna varieta a pod. Príspevok upúta čitateľov autentickými ukážkami dialógov východoslovenskej proveniencie. Škoda však, že na záver nezostal priestor na stručné zhodnotenie tejto prítlačlivej témy.

Martin Chochol skúma lexiku zemplínskych nárečí z hľadiska pôvodu a jazykových kontaktov, pričom cieľom bola identifikácia ich bezprostredného jazyka, z ktorého alebo prostredníctvom ktorého sa dostali do nárečia. Lexikálne prevzatia sú podľa neho najbezprostrednejším prejavom jazykových kontaktov a v zemplínskej lexike sa popri praslovanských koreňoch odrážajú jazykové kontakty s nemčinou, maďarčinou, poľštinou, ukrajinčinou, češtinou, latinčinou, jazykom Rómov a Židov, rumunčinou či angličtinou. Autor chápe europeizmy latinského pôvodu v (pred)veľkomoravskom období v súlade s P. Ondrusom – J. Horeckým – J. Furdíkom (1980) ako súčasť domácej lexiky.

Dialektologický výskum bol od začiatku založený na terénnom zhromažďovaní hovorených nárečových prejavov. V súčasnosti sa nárečové nahrávky elektronizujú a ďalej archívne spracovávajú. Agáta Karčová vo svojom príspevku informuje o východiskách, teoretickom, metodologickom a technickom postupe prípravy Archívu nárečí Slovenského národného korpusu, ktorý sa začal realizovať v r. 2013 na pôde Jazykovedného ústavu L. Štúra SAV. Účelom tohto projektu je vytvoriť rozsiahlu interaktívnu elektronickú databázu zvukových záznamov nárečových prehovorov. Databáza obsahuje údaje o explorátoroch, respondentoch a o samotnom

zvukovom zázname, napr. typ nárečia, miesto a čas nahrávania. Niektoré zvukové záznamy sú doplnené transkripciami prehovorov. Len doplníme, že od r. 2018 je k dispozícii 3. verzia Archívu nárečí SNK s 333 nárečovými nahrávkami v celkovej dĺžke trvania viac ako 74 hodín.

Morfologické zmeny v severošarišskom nárečí Dlhej Lúky mapuje Jozef Bilský, pričom súčasný stav v morfologickom systéme nárečia porovnáva so stavom, ktorý opísal F. Buffa v r. 1953. J. Bilský vysvetľuje pôvodný stav na pozadí jazykových kontaktov severošarišských nárečí s poľskými a rusínskymi dialektmi. Súčasný stav naznačuje konvergentné vývinové tendencie na osi nárečie Dlhej Lúky – potoplianska šariština – spisovný jazyk, napr. pôvodná substantívna koncovka v lokáli plurálu *-ax* (*o xlopax, ženax, dzecax*) je v súčasnosti *-ox* (*po uradox*), okrem prípadov zo vzoru *ulica, žena*.

So zaujímavým nápadom prišla Veronika Perovská, ktorá skúmala popularizačný text napísaný v šarišskom dialekte – *Pčolarstvo* s podtitulom *kratka nauka o pčoloch pre vichodoslovenski ľud* (pôvodne 1910, novšie 2011) od teológa a múzejníka Gejzu Žebráckeho – z hľadiska využitia prostriedkov funkčno-sémantickej kategórie pasívnosti a rezultatívnosti. Tieto gramatické prostriedky majú v spisovnom jazyku svoje miesto najmä v odbornom štýle a ich funkciou je odsunutie agensa deja, aby sa zachovala objektívnosť výpovede. Analýza ukázala, že hoci v texte možno nájsť reflexívne či participiálne pasívum, rezultatívne konštrukcie, modifikáty s 3. osobou plurálu, modálne konštrukcie alebo kondenzátory výpovede, najfrekvencovanejším je modifikát v 1. osobe plurálu v preskriptívnej funkcii, napr. *Platno vibere, visušime.*; *Toto, co s očami vidzime, vecej je osožne jak to, co ľem čitame*. Podľa V. Perovskej použitím tejto gramatickej formy autor zahŕňa do agensa deja aj seba, čím sa približuje k adresátovi výpovede a zvyšuje tak svoju dôveryhodnosť ako včelár. Zároveň je autor výpovede operatívny, lebo zahŕňa aj adresáta.

Zborník rámcuje posledná štúdia od Petra Karpinského, v ktorej sa autor zameril na amatérsky dialektologický výskum, konkrétne na *Spišsko-slovenský slovník základných výrazov zo Smižian a okolia* od Antona Kreta (slovník a úvodná štúdia sú súčasťou publikácie A. Kreta *Evanjelium Ježiša Krista v spišskom nárečí*, 2011). P. Karpinský upozorňuje na chyby a nepresnosti v koncepcii slovníka (napr. neuvádzanie

morfologických kvalifikátorov heslových slov, subjektívne hodnotenie lexém, nesprávne použitie pojmu hypokoristikum, omyly vyplývajúce z nepresného vymedzenia pojmu *ustálené spojenie*) aj v úvodnej štúdii (napr. vyvracia tvrdenie o absencii definície pojmu teritoriálny dialekt, zdôvodňuje úlohu transkripcie nárečového textu či znelostnej asimilácie a pod.). Aby sa predišlo podobným neodborným skresleniam, je podľa autora potrebné posilniť dialektologický výskum predovšetkým v málo prebádaných oblastiach.

Čo dodať na záver? Príspevky v zborníku *Variety jazyka a jazykovedy. Východoslovenské nárečia v minulosti a dnes* prinášajú zaujímavé a užitočné poznatky z jazykohistorického, literárnovedného, sociolingvistického, textovolingvistického, korpusovolingvistického, fonologického, gramatického či lexikálneho výskumu, pričom ich spoločným menovateľom sú východoslovenské nárečia ako predmet a cieľ bádania. Publikácia je dôkazom toho, že nárečia vo svojej mnohotvárnosti poskytujú široký tematický záber a uhol pohľadu. Nazdávame sa, že tak ako vzbudzovali záujem u odbornej aj laickej verejnosti v minulosti, budú rovnako bádateľsky inšpiratívne aj pre nasledujúce generácie.

Nicol Janočková

SPYTOVALI STE SA

Remdesivir alebo remdezivir? – V súvislosti s pandémiou COVID-19 sme si museli rýchlo osvojiť nielen nové bezpečnostné a hygienické návyky, ale aj nové výrazy, väčšinou prevzaté z iných jazykov. Mnohé z nich prešli v slovenčine v krátkom čase adaptáciou a zaradili sa do nášho jazykového systému. Pochopiteľným dôsledkom je variantnosť grafických podôb prevzatých výrazov v slovenských textoch napísaných v uplynulých mesiacoch a časté otázky do jazykovej poradne Jazykovedného ústavu E. Štúra SAV zamerané na ich správnu grafickú podobu.

Za ustálené dnes môžeme považovať tieto výrazy: (*nový*) *koronavírus* (z anglického spojenia /*novel/ coronavirus*), *koronakríza*, *koronaepidémia*, *koronapandémia* a ďalšie slová s prvou časťou *korona-*, prídavné meno *koronový*, označenia *SARS-CoV-2* (spresnený názov vírusu, skratkové slovo utvorené zo spojenia *severe acute respiratory syndrome coronavirus 2*, po slovensky *ťažký akútny respiračný syndróm spôsobený koronavírusom*) a *COVID-19* (názov ochorenia, skratkové slovo utvorené z anglického názvu *coronavirus disease*), ako aj prídavné meno *covidový*, ktoré sa používa aj v podobe *kovidový*.

S rozličnými podobami názvu lieku *Remdesivir/Remdezivir* účinného proti spomenutému ochoreniu, resp. látky *remdesivir/remdesivir/remdezivir/remdezivir*, sme sa v písanom prejave v slovenčine začali stretávať iba nedávno a vo zverejnených textoch, či už v tlači, alebo na internete, môžeme nájsť všetky uvedené grafické podoby. Ide o cudzie umelo vytvorené slovo, ktoré sa vo výkladových slovníkoch anglického jazyka aj v anglickej Wikipédii uvádza jednotne v podobe *so s* (výslovnosť [rem-des-i-vir]), ale v niektorých cudzích jazykoch sa používa aj podoba *remdezivir*. Okrem toho sme v slovenčine zaregistrovali aj podoby s dlhým *i* – *remdesivír* i *remdezivír*, ktoré neodporúčame používať.

Podľa informácií z internetovej stránky Štátneho ústavu pre kontrolu liečiv (ŠÚKL) Európska komisia dňa 3. 7. 2020 vydala rozhodnutie o pod-

mienečnej registrácii lieku platné vo všetkých členských štátoch Európskej únie. ŠÚKL v tejto súvislosti upozorňuje aj na správny slovenský názov účinnej látky, a to *remdezivir*, ktorý je v súlade so slovenským názvoslovím liečiv. V správe sa ďalej dodáva, že v prípade nového lieku sa názov účinnej látky v slovenskom jazyku spravidla špecifikuje pri registrácii, dovtedy sa zvyčajne používa anglický variant (*remdesivir*).

Z hľadiska slovenského pravopisu rozlišujeme obchodný názov lieku, ktorý je vlastným menom a píše sa s veľkým začiatočným písmenom. Obchodné názvy sa v slovenčine zvyčajne neadaptujú, zachovávajú si pôvodnú podobu. Podľa Pravidiel slovenského pravopisu sa v slovenčine adaptujú iba názvy najčastejšie používaných liekov, ktoré sa apelativizujú. Napríklad od obchodného názvu *Acylpyrin* sa utvorilo všeobecné podstatné meno *acylpyrin* – neoficiálne pomenovanie lieku proti bolesti a na zníženie teploty.

Možno preto predpokladať, že obchodný názov lieku *Remdesivir* sa bude naďalej používať v tejto podobe, napr. *Liek Remdesivir, ktorý je účinný v liečbe ochorenia COVID-19, prvýkrát podali pacientovi v Univerzitetnej nemocnici Bratislava. – Cieľom päťdňovej liečby Remdesivirom je zmierniť klinické príznaky ochorenia*. Názov účinnej látky, ktorý je všeobecným podstatným menom, sa však upravil do podoby *remdezivir* zodpovedajúcej slovenskému názvosloviu liečiv, napr. *Európska komisia vydala podmienené povolenie na používanie prípravku s remdezivirom*.

Katarína Kálmánová

Pomenovania ďalších exemplárov písomností. – V telefonickej jazykovej poradni sme dostali otázku, či existuje pomenovanie tretieho, resp. štvrtého a piateho náhradného exemplára, ktorý je vydaný ako kópia istého dokladu.

Na označenie druhého exemplára sa v slovenčine používa výraz *duplikát*. V Slovníku súčasného slovenského jazyka (A – G, 2006) sa pri slove *duplikát* uvádza význam „druhový určitý dokument s rovnakou platnosťou ako originál, rovnopis; druhá, náhradne vyhotovená vec namiesto

pôvodiny“. Spytujúcu sa zaujímalo, či sa v jazykovej praxi používa aj slovo *triplikát*. Nájde ho v Slovníku cudzích slov (SPN – Mladé letá 2005) s výkladom „tretí originál vyhotovenej písomnosti (zmenky, dlžobného úpisu a pod.)“ aj vo Veľkom slovníku cudzích slov (SAMO 2008) ako „tretí exemplár (zmenky, knihy, listiny a pod.)“. Slová *duplikát* a *triplikát* pochádzajú z latinčiny; ich východiskom sú latinské slovesá *duplicare* „zdvojnásobiť“, *triplicare* „strojnásobiť“, odvodené od lat. *duplex* „dvojité, dvojnásobný“, *triplex* „trojitý, trojnásobný“. Na základe toho sa aj naša opytujúca domnievala, že v slovenčine možno podobne utvoriť aj názov štvrtého, resp. piateho exemplára. Citovaný Veľký slovník cudzích slov zachytáva aj výraz *kvadruplikát*, ale iba ako matematický termín s významom „štvornásobok“. Slovo *kvadruplikát* (od lat. *quadruplus* „štvornásobný“, *quadruplicare* „zoštvornásobiť“) možno použiť aj na pomenovanie štvrtého exemplára. Názov piateho exemplára môže mať podobu *kvintuplikát*, od lat. *quintuplus* „päťnásobný“, čo je forma utvorená analogicky podľa lat. *quadruplus* „štvornásobný“. ¹ Treba poznamenať, že ide o ojedinelé výrazy, ktoré sa v jazykovej praxi používajú veľmi zriedka. V korpuse textov Omnia Slovaca III Maior (18.01)² sa nachádza iba šesť dokladov výskytu slova *triplikát*, no slová *kvadruplikát* a *kvintuplikát* v spomenutom korpuse nie sú.

Denisa Dovičovičová

Petičník či petičiar. – Ako sa volá osoba, ktorá podpisuje petíciu: *petičník* alebo *petičiar*? (otázka telefonujúceho do jazykovej poradne).

Výrazy *petičník*, *petičiar* v súčasných výkladových slovníkoch nenájde, no slovo *petičník* spomenul už roku 1994 J. Jacko v článku *Novšie názvy osôb s príponami -č, -teľ a -ník v publicistickom texte* v Kultúre slova (1994, č. 1, s. 24). Autor sa nezaoberal jeho sémantikou, iba konštatoval, že v Slovníku slovenského jazyka (3. zv., 1963 – ďalej SSJ) sa uvádza slovo *petitionár* ako „kto podáva petíciu, podávateľ petície“, čím názov *petičník*

¹ Za vysvetlenie a doplnenie ďakujeme PhDr. Ľuborovi Králikovi, CSc.

² Omnia Slovaca III Maior (18.01) je interný korpus slúžiaci pre potreby pracovníkov JÚLŠ SAV, ktorý vznikol zlúčením korpusových dát v Slovenskom národnom korpuse (SNK prim-6.1) a dát z webových korpusov. [cit. 6. 8. 2020]

významovo usúvzt'ážnil so slovom *petitionár*. Okrem SSJ slovo *petitionár* zachytáva Slovník cudzích slov M. Ivanovej-Šalingovej a Z. Maníkovej z r. 1979 a jeho neskoršie vydania, ako aj Veľký slovník cudzích slov (S. Šaling, M. Ivanová-Šalingová, Z. Maníková, 1997, 2000, 2008). Ak však zadáme slovo *petitionár* do korpusového vyhľadávača Omnia Slovaca III Maior (18.01)¹, prekvapí jeho nízky výskyt – iba 7 dokladov – a rovnaký počet poskytuje internetový vyhľadávač Google.

V právnych textoch sa výraz *petitionár* nenachádza, rovnako ani *petičník* či *petičiar*. V zákone o petičnom práve sa píše: „Na zostavenie petície, obstaranie podpisov pod ňu a doručenie petície orgánu verejnej moci môžu osoby podávajúce petíciu vytvoriť petičný výbor.“ Pre podávateľa petície sa tu nepoužíva jednoslovné pomenovanie, ale na základe opisného výkladu ho možno definovať ako zostavovateľa petície, ale aj obstarávateľa podpisov či doručiteľa petície orgánu verejnej moci. V názve *petitionár* sa tak môžu zlučovať všetky tri uvedené funkcie, ale aj iba niektorá z nich.

Pozrime sa teraz na výskyt a používanie nového slova *petičník*. Na ilustráciu sme vybrali tieto ukážky:

Petičníci chcú preveriť proces stavby, spustili petíciu. – Prokuratúra má na podnet petičníkov preskúmať zákonnosť postupu stavebného úradu... – Samospráva petičníkom sľúbila, že prístupová cesta bude riešená inak, čím aleja ostane zachovaná. – Pripomienky petičníkov boli predmetom nedávneho rokovania za účasti zástupcov Ministerstva pôdohospodárstva SR. – Petičný výbor konal zrejme svojvoľne, na ústupok nemal súhlas podpísaných petičníkov.

Z dokladov (dovedna 160) vidíme, že názov *petičník*, resp. *petičníci* sa používa nielen na označenie podávateľov petície, ale aj tých, čo ju podporili podpisom (porov. posledné dve citácie). Naše zistenie porovnáme s výskytom a používaním slova *petičiar*, ktoré má výrazne vyššiu frekvenciu (až 604 výskytov):

Petičiari v decembri 2008 zvolali zhromaždenie občanov, kde boli prítomní i vodári. – Podpisy budú zberať petičiari vo všetkých južných okresoch Slovenska. – Petičiari žiadajú protipovodňové opatrenia. – Starostovia

¹ Omnia Slovaca III Maior (18.01) je interný korpus slúžiaci pre potreby pracovníkov JÚEŠ SAV, ktorý vznikol zlúčením korpusových dát v Slovenskom národnom korpuse (SNK prim-6.1) a dát z webových korpusov. [cit. 30. 7. 2020]

povodňami ohrozených mestských častí, ktorí zastupujú petičiarov, predložili svoje požiadavky Úradu vlády. – Už pri vstupe do rokovacej sály poslancov čakalo niekoľko petičiarov s transparentmi. – Napriek tridsaťdňovej lehote nedostali petičiari žiadnu písomnú odpoveď od mesta.

Okrem významu „zostavovateľ“, resp. „podávateľ petície“ a „podporovateľ petície“ sa názov *petičiar* frekventovane používa na označenie toho, kto zbiera pod ňu podpisy. Počtom 604 dokladov pomenovanie *petičiar* prevažuje nad výskytom variantného výrazu *petičník*.

Výraz *petičiar* zachytili M. Sokolová a A. Jarošová v štúdiu *Kvantitatívne alternácie v lexémach so sufixmi -ár, -áreň* v Slovenskej reči (2008, č. 4, s. 193 – 212). Cieľom štúdie bolo objasniť faktory pôsobiace pri danom type sufixov a využiť závery pri kompletnom spracovaní v Slovníku súčasného slovenského jazyka; novotvar *petičiar* autorky uviedli ako príklad v rámci štruktúrnych typov alternovaných lexém.

Zo slovotvorného hľadiska sú výrazy *petičník, petičiar* pravidelne utvorené a môžeme ich zaradiť medzi názvy osôb podľa predmetu činnosti: slovo *petičník* medzi názvy s príponou *-ník*, ako sú napr. *skladník, remeselník, klobučník, zámočník, finančník*; slovo *petičiar* medzi názvy s príponou *-iar* ako variantom prípony *-ár*, kam patria slová *hrnčiar, farbiar, peciar, sviečkar, husliar* a iné.

Súčasný texty ukazujú, že lexikograficky spracované slovo *peticionár* „podávateľ petície“ je na okraji aktívnej slovnej zásoby (zo štrnástich dokladov sa dva vyskytli v zápisniciach výboru pre petície Európskeho parlamentu) a vzhľadom na to sa nezaradilo do pripravovaného štvrtého zväzku SSSJ (O – Počv). Nahradili ho nové výrazy *petičník* a *petičiar*, ktorými sa pomenúva nielen zostavovateľ a podávateľ petície, ale aj obstarávateľ podpisov, ako aj ten, kto ju podpísal. Výskyt oboch neologizmov sa viaže najmä na oblasť publicistických a blogových textov. Oba varianty budú spracované aj v štvrtom zväzku SSSJ ako neutrálne slová, čiže bez štylistického hodnotenia alebo funkčného kvalifikátora a s výkladom „kto vypracúva a podáva petíciu; podporovateľ petície, účastník petičnej akcie“.

Pre úplnosť treba dodať, že podľa výslovnosti slova *petícia* [petiči_a] sa v obidvoch slovách *petičník* aj *petičiar* spoluhláska *t* vyslovuje tvrdo [petičník, petičiar].

Silvia Duchková

Čiernobiela fotografia a čierno-biely sveter. Dostali sme otázku, aký je rozdiel medzi prídavnými menami *čiernobiely* a *čierno-biely*.

Ide o dve prídavné mená síce rovnako znejúce, ale s rozličným významom. Prídavným menom *čiernobiely* vyjadrujeme (podľa Slovníka súčasného slovenského jazyka, A – G, 2006) význam „majúci farebný odtieň od bielej až po čiernu farbu; využívajúci prelínanie čiernej a bielej farby“, napríklad *čiernobiely film*, *čiernobiela fotografia*, *čiernobiela ilustrácia*, v minulosti aj *čiernobiely televízor*, ktorý zobrazoval len odtiene čiernej a bielej farby. Opozitum k prídavnému menu *čiernobiely* je *farebný*, napr. *farebná fotografia*, *farebný film* aj *televízor* a pod.

Naproti tomu prídavným menom *čierno-biely* so spojovníkom vyjadrujeme význam „majúci čiernu a bielu farbu, čierny a biely“, napr. *pásikavý čierno-biely sveter*, *flakatý čierno-biely pes*, *čierno-biela šachovnica* atď. Prídavné meno *čierno-biely* sa prenesene používa aj vo význame „nevystihujúci plnosť, zložitosť javov, zjednodušujúci, schematický; dvojpólový“, napr. *čierno-biele myslenie*, *čierno-biele stvárnenie skutočnosti*, *čierno-biele chápanie jazyka*, *čierno-biele názory*.

V oblasti pomenúvania farieb a farebných odtieňov máme viacero príkladov na písanie bez spojovníka a so spojovníkom: zmes žltej a zelenej vytvára *žltozelený odtieň*, ale kombináciou týchto dvoch farieb napríklad na látke sa vytvorí *žlto-zelený pásikavý vzor*. Podobne pri *hnedočervenej* farbe ide o odtieň červenej farby dohneda, no obrázok, na ktorom sú použité len dve farby – hnedá a červená –, je *hnedo-červený*.

Jestvujú aj ďalšie dvojice zložených prídavných mien, ktoré síce rovnako znejú, no odlišujú sa pravopisom (jedno sa píše so spojovníkom a iné bez neho) aj významom, ako sme si ukázali na prídavných menách *čiernobiely* a *čierno-biely* v úvode. Niekedy o výbere vhodnej podoby prídavného mena môže rozhodnúť iba odborník, napríklad správne použiť prídavné mená *srdcovo-cievny* a *srdcovocievny* vie zrejme iba lekár, keďže *srdcovo-cievny* sa týka srdca a ciev, ale *srdcovocievny* srdcových ciev.

Sibyla Mislovičová

Z WEBOVEJ PORADNE

Vokalizácia predložiek. – V odpovedi pod heslom *včeli* máte podľa mňa chybu. Namiesto odporúčaného spojenia *so včelou materskou kašičkou* by tam mala byť nevokalizovaná predložka *s*, t. j. *s včelou materskou kašičkou*.

Predložky *s*, *z*, *v*, *k* (výnimočne aj predložky *bez*, *cez*, *nad*, *od*, *pod*, *pred*) sa zvyčajne vokalizujú tam, kde si to vyžaduje výslovnosť, teda v spojeniach, ktoré by sa bez pridania samohlásky *-o*, resp. pri predložke *k* bez pridania samohlásky *-u*, ťažko vyslovovali. Predložky sa vokalizujú vtedy, keď rovnaká alebo podobná spoluhláska stojí na samom začiatku slova, ale aj vtedy, keď je v skupine spoluhlások (za skupinu sa tu považujú aj dve spoluhlásky za sebou) na druhom alebo aj na treťom mieste.

Prirodzene, toto základné zovšeobecnenie možno ďalej spresniť okrajovými prípadmi, výnimkami aj variantmi. Napríklad analogicky so spojeniami s predložkou *do* typu *do dvier/dverí*, *do dvora*, *do dňa*, *do tmy* sa používa vokalizovaná predložka aj v spojeniach ako *vo dne*, *zo dvora*. Za nesprávne sa nepovažuje ani spojenie *vo tme* (zrejme analógia so spojením *po tme*).

Vokalizácii predložiek sa podrobne venoval Ján Oravec v publikácii *Slovenské predložky v praxi* (1968). Okrem spomínaných základných zásad uvádza aj prípad vokalizácie predložiek *s*, *z*, *v*, *k*, keď je v nasledujúcom slove na druhom mieste v skupine spoluhlások polozáverová spoluhláska. Na vysvetlenie, polozáverové spoluhlásky, v súčasnej terminológii nazývané záverovouúžinové spoluhlásky, sú podľa fonetického triedenia slovenských hlások spoluhlásky *c*, *č*, *dz*, *dž*. J. Oravec v tomto bode (s. 22) uvádza ako príklad spojenie *zo včelína* a analogicky sa uplatňuje v jazykovej praxi vokalizácia aj v spojeniach typu *so včelínom*, *so včelami*, *so včelou (materskou) kašičkou*.

V súčasnosti sa v jazykovej praxi používajú obe spojenia – *so včelou* aj *s včelou*. Tento jav posudzujeme ako variantnosť a obe podoby považujeme

za správne. Keďže otázka v internetovej jazykovej poradni bola zameraná na pravopisnú podobu prídavného mena, nezaoberali sme sa v odpovedi otázkou vokalizácie predložky v spojení *s/so včelou kašičkou* a uviedli sme len jeden variant – ten, ktorý bol aj v otázke.

Čiarky vo vete. – Sú v nasledujúcich vetách správne napísané čiarky?

1. Za chyby, vzniknuté tlačou, neručíme.

2. Produkty, uvedené v tomto letáku, nemusia byť k dispozícii vo všetkých predajniach.

Vo vetách *Za chyby vzniknuté tlačou neručíme* a *Produkty uvedené v tomto letáku nemusia byť k dispozícii vo všetkých predajniach* sa nepíše čiarka, lebo ide o tesné prívlastky.

V syntaxi rozlišujeme tesné prívlastky v podobe zhodného prívlastku postaveného pred nadradeným menom (anteponovaný zhodný prívlastok), napr. *tlačová chyba, uvedené produkty*, a postponované prívlastky, ktoré sa podľa toho, ako sa podieľajú na dotváraní významu vety, rozdeľujú na tesné prívlastky (tie sa nevyčleňujú čiarkami) a na voľné prívlastky, ktoré sa vyčleňujú čiarkami. Za tesný prívlastok stojaci za nadradeným vetným členom považujeme taký prívlastok, bez ktorého by sa podstatne zmenil význam vety alebo by výpoveď stratila zmysel.

Vo vete *Za chyby vzniknuté tlačou neručíme* sa tesný prívlastok *vzniknuté tlačou* nevyčleňuje čiarkami. Tento prívlastok považujeme za tesný preto, lebo presne vymedzuje, za ktoré chyby autori textu neručia (nie za všetky, len za tie, ktoré vznikli tlačou). Podobne vo vete *Produkty uvedené v tomto letáku nemusia byť k dispozícii vo všetkých predajniach* sa tesným prívlastkom *uvedené v tomto letáku* presne určuje, na ktoré produkty sa vyhlásenie vzťahuje.

Je správny tvar *budete vidieť*? – Od nedokonavých sloviac sa tvorí zložený tvar budúceho času, napr. *písať – budem písať, šiť – budem šiť, platiť – budem platiť*. Pri dokonavých slovesách, ktoré nevyjadrujú aktuálnu prítomnosť, sa na vyjadrenie deja v budúcnosti používa prítomníkový tvar, napr. *napísať – napíšem, ušiť – ušijem, zaplatiť – zaplatím*. Pri slovese *vidieť* možno budúci dej vyjadriť tvarmi dokonavého slovesa *uvidieť*,

teda *uvidím, uvidíš, uvidí, uvidíme, uvidíte, uvidia*, napr. *ešte uvidíte súboj dvoch semifinalistov* alebo *zajtra uvidíme, čo bude d'alej*, ale aj použitím zložených tvarov nedokonavého slovesa *vidieť* (pomocou slovesa *byť*), napr. *keď učiteľka bude vidieť, že sa snažíš, dá ti možnosť opraviť si známku* či *chlapec bude vidieť v otcovi vzor a bude ho nasledovať*.

Ako nazvať obyvateľa Pobrežia Slonoviny? – Športoví komentátori používajú názov *Slonovinčan*. Je to správne?

V prvom rade chceme pripomenúť, že od niektorých viacslovných názvov štátov sa v slovenčine jednoslovné obyvateľské mená netvorí. Napríklad v súvislosti s názvami s nezhodným prívlastkom ako *Republika Pobrežia Slonoviny* (skrátene *Pobrežie Slonoviny*), *Republika Rovníkovej Guiney* (*Rovníková Guinea*), *Republika Marshallových ostrovov* (*Marshallove ostrovy*) sa používajú iba opisné pomenovania typu *občan/obyvateľ Pobrežia Slonoviny*, *občan/obyvateľ Rovníkovej Guiney*, *občan/obyvateľ Marshallových ostrovov*.

Keby sme mali umelo vytvoriť jednoslovné obyvateľské meno od názvu *Pobrežie Slonoviny*, prvá časť zloženiny by sa tvorila z prívlastku *Slonoviny* (*Slonovino-*) a druhá časť zo slova *Pobrežie* (*-pobrežan*). Tak by vznikla podoba *Slonovinopobrežan* a skrátenejší názov by vychádzal z nadradeného podstatného mena *Pobrežie – Pobrežan*, nie z druhej časti *Slonoviny – Slonovinčan*. Oporu v takomto slovotvornom modeli však máme azda iba v názve slovenskej obce *Dedina Mládeže – Mládežodedinčan*, skrátene *Dedinčan* (porov. Pravidlá slovenského pravopisu). Podobu *Slonovinčan*, ktorá sa ojedinele používa napr. v športovej publicistike, možno hodnotiť ako neoficiálne pomenovanie utvorené príležitostne z potreby stručného vyjadrovania (napr. pri komentovaní zápasu).

Nezhodné prívlastky. – Sú správne vyjadrenia *zomrel po pohryzení vretenice*, *opuchol po poštípaní včely*? Podľa mňa má byť *zomrel po pohryzení vretenicou*, *opuchol po poštípaní včelou*. Mohol by niekto byť taký smelý, že by pohrýzol vretenicu?

Problematika nezhodných prívlastkov v genitíve a v inštrumentáli je podrobne vysvetlená v učebnici Jána Oravca a Eugénie Bajzíkovej *Súčasný slovenský jazyk. Syntax* (1982). Z nezhodných prívlastkov sa v slovenčine najčastejšie používa genitívny prívlastok, a to aj napriek tomu, že pomocou genitívu sa spájajú dve slová bez toho, že by sa vyjadroval presný odtienok vzťahu, napr. genitív dejového subjektu *prechod vojska, fajčenie žien, pochvala otca* (t. j. pochvala od otca) na jednej strane a genitív dejového objektu *prechod rieky, fajčenie cigariet i pochvala otca* (t. j. pochvala otcovi) na druhej strane. Význam genitívneho prívlastku sa spresňuje textovým aj mimotextovým kontextom (napr. našimi všeobecnými vedomosťami o svete), čo väčšinou zaručuje správnu interpretáciu spojenia. Tak aj vyjadrenia *opuchol po poštipaní včely* alebo *zomrel po poštipaní vretenice* sú z významového hľadiska jednoznačné, lebo možnosť, že by niekto poštipal včelu alebo uhryzol vretenicu, je prakticky vylúčená a takéto úvahy sú čisto špekulatívne. Z jazykového hľadiska sú takéto spojenia správne (pravda, význam niektorých spojení, ako napríklad *uhryznutie psa* či *pochvala otca* možno správne interpretovať iba na základe konkrétneho textu, v ktorom sa použili).

V slovenčine sa popri genitívnom prívlastku používajú aj nezhodné prívlastky v iných pádoch, napríklad nezhodný prívlastok v inštrumentáli typu *mihnutie okom, pohyb rukou, prechádzka lesom*. Podobným spôsobom sú utvorené aj spojenia *poštípanie včelou, uhryznutie hadom/vretenicou, uhryznutie psom*, a hoci vo všeobecnosti sa prívlastok v inštrumentáli používa v porovnaní s genitívnym prívlastkom podstatne zriedkavejšie, v súvislosti s podstatnými menami ako *včela, had, vretenica, pes* sa v jazykovej praxi v súčasnosti uprednostňujú spojenia s inštrumentálom pred genitívnym prívlastkom *poštípanie včely, uhryznutie hada/vretenice, uhryznutie psa*.

Správne sú teda spojenia *poštípanie včely, uhryznutie vretenice, uhryznutie psa* aj *poštípanie včelou, uhryznutie vretenicou, uhryznutie psom*. Ukazuje sa, že používatelia slovenského jazyka predsa len pociťujú v súvislosti s uvedenými spojeniami potrebu spresnenia (kto uhryzol alebo poštipal koho) a uprednostňujú formulácie s nezhodným prívlastkom v inštrumentáli.

Názov ulice. – Názov našej ulice som už videl napísaný trojako: ulica Československej armády, Ulica Československej armády, Ulica československej armády. Ktorá podoba je správna?

Vzhľadom na to, že oficiálny názov armády v rokoch 1954 – 1990 bol *Československá ľudová armáda* (skratka *ČSLA*), skrátene pomenovanie *československá armáda* sa nepovažuje za vlastné meno a píše sa s malým začiatočným písmenom (č). V názvoch ulíc s nezhodným genitívnym prívlastkom sa v slovenčine od roku 1991 podľa Pravidiel slovenského pravopisu považuje za vlastné meno celé spojenie, čo znamená že slová ako *ulica*, *nábřežie*, *aleja*, *námestie* na začiatku názvu verejných priestranstiev sa píše s veľkým začiatočným písmenom (za nimi nasleduje vlastné meno alebo všeobecné pomenovanie v genitíve), napríklad *Ulica L. Štúra*, *Ulica osloboditeľov*, *Námestie slobody*, *Sad Janka Kráľa* a pod. Pravopisne správna podoba názvu ulice v Banskej Bystrici (aj v iných mestách) má byť *Ulica československej armády*, pričom ho možno zapísať aj so skratkou *čs.*, teda *Ulica čs. armády*.

Slová *prosto*, *proste*. – Naša redakčná korektorka mi v článkoch vždy nahradí slovo *proste* slovom *jednoducho*. Je naozaj slovo *proste*, prípadne *prosto* nespisovné?

Vo význame „jednoducho, skromne, obyčajne“ sa používajú obe podoby, napr. *prosto oblečená žena* aj *proste oblečená žena*. Významu „priamo“ však zodpovedá iba podoba *prosto*, napríklad *poviem mu to prosto do očí*.

Slovká *proste* a *prosto* sa zvyknú používať aj ako častica, napríklad v spojeniach ako *ja tomu proste/prosto nerozumiem*, *to je proste/prosto nezmysel!*, *urobil to proste/prosto z hlúposti* a pod. Časticu *proste/prosto* nadužívajú niektorí ľudia v nepripravených hovorených prejavoch ako prázdne výplnkové slovo, takzvané barličky, ktorými získavajú čas na usporiadanie myšlienok najmä pri dlhšom prehovore. To je zrejme dôvod, prečo sa slovu *proste* niektorí používatelia slovenského jazyka vyhýbajú a radšej ho nahrádzajú slovom *jednoducho*.

Vysoko výkonný alebo vysokovýkonný? – Príslovka *vysoko* v spojení s prídavným menom alebo prídavným sa píše osobitne, napr. *vysoko znejúci tón*. Popri slovných spojeniach príslovky *vysoko* s prídavným menom alebo prídavným sa používajú zložené prídavné mená, ako napr. *vysokofrekvenčný*, *vysokonapäťový*, *vysokotlakový*, *vysokoškolský*, *vysokopríjmový* a pod. (porov. Krátky slovník slovenského jazyka, 2003, i Pravidlá slovenského pravopisu, 2000). Tieto zložené prídavné mená vznikli zo slovných spojení a v ich prvej časti nie je príslovka *vysoko*, ale prídavné meno, ktorého koncová hláska sa po odtrhnutí nahradila spájacou morférou *-o*, napr. *vysoká frekvencia* – *vysok-o-frekvenčný*, *vysoké napätie* – *vysok-o-napäťový*, *vysoký tlak* – *vysok-o-tlakový* atď. Zložené prídavné meno *vysokovýkonný* sa používa najmä v slovných spojeniach *vysokovýkonný motor*, *vysokovýkonný počítač*, *vysokovýkonné automobily*, *vysokovýkonné čerpadlo*.

Podozrivý sa vyvinil. – V slovenčine sa nové slová často tvoria odvozovaním, napríklad slovesnou predponou *vy-* sa vyjadruje význam pohybu alebo smerovania deja von z niečoho v konkrétnom i abstraktnom zmysle. K slovesám utvoreným z podstatných mien predponou *vy-* a zodpovedajúcou príponou, ako sú *vykoľajit'* (dostať sa preč z koľají), *vykoreniť* (zbaviť sa koreňov), *vykôstkovať* (zbaviť kôstok), možno priradiť aj sloveso *vyvinieť* (zbaviť viny), z ktorého možno utvoriť slovesné podstatné meno *vyvinenie*. Hoci dané výrazy sa v slovenských lexikografických príručkách neuvádzajú (ako právnický termín s významom „zbavenie viny, oslobodenie spod viny, ospravedlnenie“ sa v slovníkoch uvádza iba slovo latinského pôvodu *exkulpácia* a význam „zbaviť viny“ sa vyjadruje právnickým termínom *exkulpovať*, napr. *exkulpovať obvineného*), podstatné meno *vyvinenie* a s ním aj sloveso *vyvinieť* sa používajú v slovenskej právnickej terminológii, kde je ich význam presne definovaný. Heslo *vyvinenie* (*exkulpácia*) je spracované v Slovníku slovenského práva (2000) s odkazom na Občiansky zákonník, § 420 ods. 3.

Je slovo *každopádne* spisovné? – Názory jazykovedcov na slovo *každopádne* sa v priebehu uplynulých desaťročí menili, čo je však pochopiteľné, lebo jazyk je živý organizmus a jazykoveda by mala jeho zmeny zachytávať. V Slovníku slovenského jazyka, ktorého 1. zväzok s písmenami A – K vyšiel v roku 1959, sa slovo *každopádne* hodnotí ako nespisovné, ako správne sa uvádza slovné spojenie *v každom prípade*. V Krátkom slovníku slovenského jazyka (2003), ktorý je kodifikačnou príručkou, sa slovo *každopádne* už nevyklučuje zo spisovnej roviny jazyka, ale považuje sa za zastarané.

V najnovšom Slovníku súčasného slovenského jazyka H – L (2011) sa pri slove *každopádne* ako vhodnejšie ekvivalenty uvádzajú výrazy *v každom prípade*, *naisto*, *istotne*. Takéto lexikografické spracovanie naznačuje, že slovo *každopádne* patrí do spisovnej slovenčiny, ale je vhodné zvážiť jeho použitie vzhľadom na konkrétnu situáciu alebo kontext. V hovorovom jazyku je bežné aj akceptovateľné, v oficiálnom kontakte alebo v odbornom štýle odporúčame použiť ekvivalenty uvedené ako vhodnejšie.

PRIPOMÍNAME SI

---

20. júl 2020

Životné jubileum slovenskej lexikologičky, lexikografky a prekladateľky **PhDr. Magdalény Petrufovej**. Od skončenia vysokoškolského štúdia v r. 1973 pracuje ako odborná pracovníčka v Jazykovednom ústave Ľ. Štúra SAV. Prekladala z ruštiny, je spoluautorkou *Veľkého slovensko-ruského slovníka* (II. až VI. zväzku z r. 1982 – 1995). V súčasnosti spolupracuje na tvorbe významného lexikografického diela, *Slovníka súčasného slovenského jazyka*, kde je nielen autorkou hesiel, ale aj internou redaktorkou a editorkou.

21. júl 2020

Životné jubileum slovenskej lexikologičky, lexikografky a prekladateľky **PhDr. Márie Čiernej**. Po vyše tridsaťročnej práci redaktorky slovníkovej literatúry v Slovenskom pedagogickom nakladateľstve nastúpila v r. 1997 do Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV. Stala sa členkou kolektívu tvorcov *Slovníka súčasného slovenského jazyka* a spolupracovala na prvých dvoch zväzkoch (A – G, 2006; H – L, 2011). Prekladala z nemčiny, je spoluautorkou *Nemecko-slovenského slovníka. Deutsch-slowakisches Wörterbuch* z r. 2000.

24. júl 2020

Životné jubileum slovenskej jazykovedkyne **Mgr. Ivety Valentovej, Ph.D.** Od r. 1994 pôsobí v Jazykovednom ústave Ľ. Štúra SAV (1994 – 1997 interná ašpirantúra, od r. 1997 pracovníčka ústavu), v súčasnosti ako vedúca oddelenia dejín slovenčiny, onomastiky a etymológie. Spolupracovala na tvorbe posledných dvoch zväzkov *Historického slovníka slovenského jazyka* (VI. zv. z r. 2005 a VII. zv. z r. 2008). Venuje sa hlavne onomastike, je vedúcou projektu *Lexika slovenských terénnych názvov*, ktorého výsledkom bude digitálny výkladový a dokladový slovník.

ISSN 0023-5202

MIČ 49 300